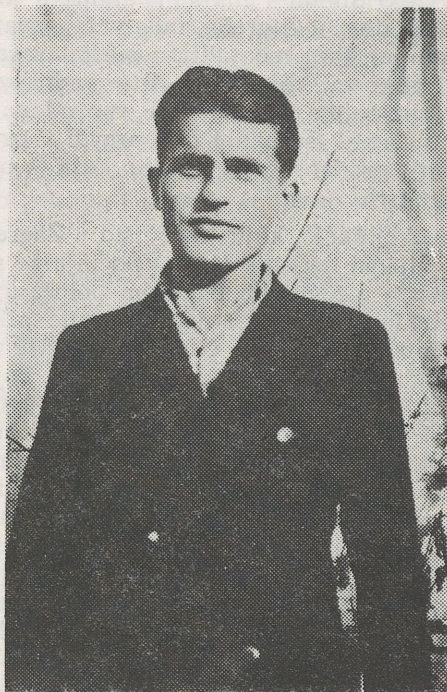

Ivan Barbarić

REVOLUCIONARNO DJELOVANJE DRAGE MARUŠIĆA U RADNIČKOM POKRETU KAO SINDIKALNOG I PARTIJSKOG FUNKCIONERA

Kad sam prije nekoliko godina, u suradnji s generalom Vickom Antićem,¹ počeo prikupljati građu i podatke o Dragi Marušiću, s namjerom da napišem o njemu monografiju, nisam znao ništa više o njemu, osim da je bio rodom iz Grižana, da je bio istaknuti funkcionar u Partiji i da je djelovao kao sindikalni i partijski radnik prije rata u Zagrebu. Međutim, kada sam počeo s istraživanjima i došao do određenih podataka o njemu, kroz sindi-

Drago Marušić

kalnu i partijsku dokumentaciju, literaturu i sjećanja nekih drugarica i drugova koji su radili i surađivali s njim u predratnom i ratnom razdoblju, shvatio sam da se zaista radi o jednoj izuzetnoj ličnosti, vezanoj uz revolucionarni rad naše radničke klase i priznatom predratnom sindikalnom i partijskom rukovodiocu.

U ovom prvom prilogu o Dragi Marušiću² pokušao sam dati samo presjek iz njegova bogatog revolucionarnog rada, koristeći se podacima iz dosad prikupljene građe za jednu cjelovitiju studiju, odnosno monografiju o njemu. Da li će doći do realizacije, tj. do izdavanja monografije, ne znam, jer to ovisi, uz ostalo, i o sredstvima, koja za takvu stvar i nisu mala. Stoga sam ovdje nastojao, uz sva prostorna ograničenja, dati što više podataka o Marušiću, kako bi se barem donekle dobila cjelovitija slika o njemu i njegovom revolucionarnom radu.

To on, s obzirom na sve ono što je u činio za stvar radničke klase i na njenom organiziranju u borbi za njena prava, u svakom slučaju, zaslužuje, to više što se o njemu dosad vrlo malo, gotovo ništa, nije znamo ni pisalo, u kraju iz kojeg je ponikao, u kraju koji je dao mnogo revolucionara i boraca u našoj revoluciji, za koju je i Drago Marušić dao svoj život.

PRVA ISKUSTVA I OPREDJELJENJE ZA KOMUNISTIČKU PARTIJU

Obitelj Drage Marušića, kao i mnoge primorske obitelji, napustila je rodni dom i Grižane u vrijeme, kada se već osjećala atmosfera nadolazećeg prvog svjetskog rata. Otac Šimun i majka Margareta krenuli su u »bijeli svijet« i osnovali su drugi dom u Zagrebu, tada već poznatom po razvijenom radničkom pokretu i purgerskom mentalitetu poslodavaca, s kojima će radnička klasa započimati bitke za svoja prava. Otac radnik-zidar, i sam suočen s nedaćama i teškim bitisanjem, usađivat će već od najranije mladosti u svoju djecu, posebno u Dragu, saznanje o nepravdi i izrabljivanju radnika od poslodavaca i tadašnje građanske buržoazije, koja je počela da stasa i da se razvija u prave kapitaliste.

Nakon osnovne (pučke) škole, koju je završio u Zagrebu, Drago uči krojački zanat. Već kao krojački naučnik (šegrt) počinje se suočavati s nepravdama i stiče prva iskustva o nepravdi i teškom položaju u kojem se nalazi radnička klasa. U slobodno vrijeme, kojeg nije bilo nikad previše, jer je »gazda« tražio od naučnika da rade po čitav dan, posize za knjigom. Mnogo čita — od dnevne štampe do knjiga i brošura, među kojima je bilo i onih zabranjenih. Dvadesetih godina, kada već ilegalno djeluje KPJ, Drago se kao omladinac sve više zanima za marksističku literaturu, za nove ideje koje će upoznati u kontaktima s naprednim omladincima srednjoškolicima i studentima, skojevcima, s kojima počinje dolaziti u kontakt. Sklon je čitanju i studioznom proučavanju marksističke literature, upija svaku riječ i stječe saznanje o idejama koje mu postaju, kao radniku, vrlo bliske i prihvatljive. To će utjecati na njegovo opredjeljenje, to više što vidi da se položaj radničke klase iz dana u dan sve više pogoršava. Prihvaća marksizam kao svoju ideologiju, 1930. godine postaje član KPJ i od tada započinje njegov pravi revolucionarni rad i njegova borba u redovima Partije i sindikata.

Bilo je to upravo ono razdoblje kada se u Jugoslaviji i formalno-pravno uvodi diktatura, koja je i dotad praktično postojala. Nakon uvođenja šestojanuarske diktature 1929. godine, u razdoblju od tri godine, režim je uspio obezglaviti KPJ i velik broj članova KP ubiti ili poslati na dugogodišnju robiju. Režim i vladajuća buržoazija sve više zaoštravaju unutrašnje odnose u zemlji, te vladavina poprima sve osobine monarhofašističke diktature. Položaj radničke klase i naroda sve je teži, a metode kojima se režim obračunava s radnicima sve su drskije. KPJ ulazi u jedno od najtežih iskušenja,

čemu pridonosi i oportunističko vodstvo Partije, predvođeno ljudima tipa Sime Markovića i Martinovića.

Ali u Partiji i revolucionarnim sindikatima postoje i zdrave snage, koje će se oduprijeti oportunizmu i koje će povećati odlučnu bitku protiv frakcionaštva i oportunizma. Poseban značaj u tome pripada zagrebačkoj partijskoj organizaciji na čelu s Josipom Brozom Titom, organizaciji KP u čijim će se redovima naći i boriti i Drago Marušić.

Početkom tridesetih godina Marušić je u Gospiću, gdje radi kao krojački kalfa kod komunističkog simpatizera Jurasovića. Kada je došao u Gospić, teško je reći, ali najvjerojatnije da je tu bio 1933. godine, poslije odlaska vojnog roka.³ Ovdje je vrlo aktivno djelovao u radu partijske organizacije, o čemu Jakov Blažević⁴ u knjizi »Tražio sam crvenu nit« kaže:

»Od mnogih radnika koji su partijski radili u Gospiću i udarili temelje trajnosti partijske organizacije spomenuo bih samo Vidaković Huberta, Štimac Stjepana-Stevu i Marušić Dragu, krojačkog radnika. Od njih je sada živ samo Štimac Stjepan-Stevo. Oni su odgojili mnoge mlade radnike, rukovodili partijskom organizacijom, organizirali sindikate, proturivali legalnu i ilegalnu štampu i vodili štrajkove i slično. Štimac i Marušić mnogo su radili i sa srednjoškolcima. Izvanrednim organizatorskim i govorničkim sposobnostima, političkom i intelektualnom snagom posebno se isticao Drago Marušić. On je nakon odlaska Štimca, vrlo uspješno vodio partijsku organizaciju u Gospiću, a kad je otišao u Zagreb 1934. postao je sekretar Mjesnog komiteta. Sjećam ga se iz tih vrmena u masovnim demonstracijama u Zagrebu i iz sukoba s policijom, kada je plameno govorio i junački se držao pred konjicom i pendrecima policije.«⁵

Za svog boravka u Gospiću, gdje je profesor gospićke gimnazije Akif Šerment stvorio nekoliko partijskih ćelija od učenika viših razreda gimnazije, Drago Marušić uključio se u rad tih ćelija uz nekolicinu drugih drugova, koji su, kako kaže drug Jakov Blažević u svojim sjećanjima na te dane, rukovodili tim ćelijama i poslije se pokazali kao izvanredni komunisti, organizatori i dorusli politički vođe proletarijata. Razdoblje od 1941. do 1945. godine u Lici vezano je na temelje partijske organizacije koju je stvorio pokojni drug Šerment s drugovima Marušićem, Divkom Budakom, Hubertom Vidakovićem i nizom drugih koji su dali živote u teškoj borbi za revoluciju, duboko vjerujući u njenu pobjedu.⁶

SINDIKALNI I PARTIJSKI FUNKCIONAR U ZAGREBU

Po dolasku iz Gospića u Zagreb, 1934. godine, Marušić se odmah uključio aktivno u partijski i sindikalni rad. Kao član PK KPJ i sekretar Saveza šivačko-odjevnih radnika razvio je široku revolucionarnu djelatnost na organiziranju borbe radničke klase Zagreba. Budući da je KPJ tada bila u strogoj ilegalnosti i da je jedina moguća akcija bila ostvariva putem sindikata, Marušić je vješto, kao sekretar sindikata tekstilaca, provodio liniju Partije.

U to vrijeme sindikati su trebali biti jedan od najvažnijih kanala kroz koji će se Partija povezivati s najširim slojevima radničke klase. Glavni udarac šestojanuarske diktature bio je uperen protiv radničke klase i njenih organizacija. Revolucionarni radnički pokret pretrpio je nove udarce. Njegovi

»Nezavisni sindikati« bili su zabranjeni, ali je režim dopustio rad reformističkih sindikata.⁷ Ujedinjenog radničkog sindikalnog saveza Jugoslavije (URSS), Općeg radničkog saveza (ORS), Hrvatskog radničkog sindikalnog saveza (HRS) i drugih. Zbog nastale situacije morale su se primijeniti nove forme sindikalnog rada. Tekstilni i krojački radnici u Zagrebu počeli su prelaziti u URSSJ već 1931. godine.

»Od tada počinje intenzivni rad na okupljanju tekstilaca. Uskoro su neki komunisti izabrani u upravu podružnice u Zagrebu koja je ujedno bila i uprava Podsaveza šivačko odjevnih radnika za Hrvatsku sa sjedištem u Zagrebu.«⁸

Ulaženjem komunista u reformističke sindikate počinje jačanje URSS-ovih sindikata i sindikalnog pokreta u Zagrebu. Zadatak komunista u tim sindikatima bio je, u prvom redu, da iskoriste sve mogućnosti rada unutar sindikata, a najvažniji je od svega trebao biti rad u nižim organizacijama. Osim toga trebali su voditi stalnu agitaciju, organizirati i pripremati radnike za borbu za veće plaće i poboljšavanje uvjeta rada, pripremati i organizirati tarifne pokrete i štrajkove.

Uprava podružnice SŠORJ⁹ popunila se komunistima ili njihovim simpatizerima, te je na skupštini od 15. rujna 1931. godine sastavljena od slijedećih drugova: Danijel Radanović, predsjednik, Marijan Šokočić, tajnik, Miroslav Pintar, blagajnik, ostali članovi: Franjo Kolar, Mila Punak, Vinko Cesar, krojači, Mihajlo Korajko, krznar. Uprava se mijenjala i popunjavala novim drugovima: Drago Marušić, Juraj Bermanec, Ćiril Brezović, Rafael Kranjčec, Marko Belinić, Ivan Božičević, Ruža Turković, Maca Kovačić-Gržetić, Ida Brezović, Antun i Anđela Cvetković, Zdenka Poš, Danica Cazi i drugi.¹⁰

Zajedno s tim drugovima Marušić je aktivno radio i zalagao se na formiranje podružnica po tvornicama. Prve podružnice osnovali su u Oroslavju, Varaždinu, Krapini, Karlovcu, Dugoj Resi, Osijeku, Slavonskom Brodu i Sušaku. Kao odgovor na smanjenje radničkih nadnica, produžavanje radnog vremena i druga zakidanja radničkih prava od poslodavaca, javljaju se česti štrajkovi i dolazi do tarifnih pokreta od kojih je nekoliko bilo vrlo značajnih. U pripremi i organiziranju svih tih akcija najveća je zasluga sindikata tekstilaca. Organizacije tekstilnih radnika se sve više učvršćuju, održavaju se godišnje skupštine podružnica i formiraju se nove organizacije. U svim tim zbivanjima veoma je prisutan i aktivan i Marušić.

Početkom 1934. godine, na godišnjoj skupštini Podsaveza USŠORJ¹¹ za Savsku banovinu, izabrani su u upravu samo komunisti među kojima i Drago Marušić. S njim su tu bili Ivan Božičević, Juraj Bermanec, Ružica Turković, Franjo Krlanko i Josip Cahun. Upravo te godine SŠOR postigao je značajne uspjehe kao što su uspješno izvedeni štrajkovi u tekstilnim tvornicama u Oroslavju i tarifne akcije i štrajkovi u krojačkim radionicama i manjim tekstilnim poduzećima u Zagrebu.

Do ulaska komunista u URSS-ove sindikate USŠORJ u Zagrebu imao je samo firmu. Zbog toga su odmah i rukovodstvo podružnice u Zagrebu i Uprava Podsaveza za Savsku banovinu bili sastavljeni od komunista i drugih revolucionarnih radnika. To je bilo od ogromnog značaja za cjelokupni rad tog sindikata na teritoriju Savske banovine i omogućilo je njegov brži razvitak.¹²

U nizu štrajkova koje su organizirali zagrebački komunisti značajan je štrajk tekstilnih radnika, koji je izbio 9. svibnja 1934. u Oroslavju. Članovi KPJ iz Zagreba održavali su stalne kontakte s rukovodstvom URSS-a u Oroslavju, šireći pritom socijalističke ideje među radnicima. Drago Marušić bio je tada sekretar partijske ćelije koja je obuhvaćala nekoliko tekstilnih tvornica kao i krojačko-konfekcijske i krznarske radnike i u isto vrijeme bio je tajnik podružnice USSORJ. Njegova uloga u organiziranju štrajka u Oroslavju bila je velika.

Iz Zagreba su u Oroslavje dolazili: Drago Marušić, Ivan Božičević, Đuro Bermanec, Marko Belinić, Maca Kovačić-Gržetić, Danica Cazi i drugi. Poslodavci su tada zatražili da se održavanje sastanaka zabrani. Žandari su stalno pratili delegate i sprečavali održavanje sastanaka, ali su sastanci unatoč tome održavani tajno.¹³ Sindikalna organizacija u Oroslavju postavila je poslodavcima zahtjev za povišenje plaća, priznavanje kolektivnog ugovora s garancijom da se radnici ne otpuštaju s rada bez opravdanih razloga i da se poboljšaju higijenski uvjeti rada. Kada poslodavci nisu prihvatili ove uvjete, izbio je štrajk, koji je trajao mjesec dana, nakon čega su poslodavci pristali na pregovore, kojima su prisustvovali i delegati URSS-a iz Zagreba. Nakon potpisivanje ugovora uvjeti radnika bili su poboljšani, međutim, kako poslodavci i dalje krše prava radnika ponovo dolazi do kraćih štrajkova.

Drago Marušić, kao predstavnik SSOR, često prisustvuje pregovorima između radnika i poslodavaca. Za vrijeme jednog takvog pregovora u Oroslavju bio je uhapšen i odveden u zatvor u Zagreb, što će izazvati revolt i proteste radničke klase u Oroslavju i Zagrebu. Radnici su Marušića veoma cijenili zbog njegova beskompromisnog držanja pred klasnim neprijateljem i dosljednosti kojom je pozivao radnike na štrajk i borbu za svoja prava. Na vijest o njegovu hapšenju radnici u Oroslavju stupaju u štrajk i šalju delegaciju u Zagreb sa zahtjevom da se Marušić pusti iz zatvora. Tako mnogi štrajkovi započeti kao obrambeni, s ciljem da se zaštite postojeća prava, pre-rastaju u navalne, a ponekad dobivaju i čisto politička obilježja. Tako su u Zagrebu 21. veljače 1935. godine radnici u »Tvornici za pamučnu industriju d. d.« (»Hermann Pollack«) štrajkali u znak protesta zbog hapšenja Drage Marušića, sekretara USSORJ i istaknutog komunista. Štrajk je ugušen policijskom intervencijom. Policija je uhapsila oko 100 radnika.¹⁴

O tom raspoloženju radnika za Marušića Ivan Božičević¹⁵ kaže:

»Kad je Marušić bio uhapšen u Oroslavju bio je već poznati sindikalni funkcioner, ne samo u Zagrebu nego i u tekstilnim tvornicama izvan Zagreba, kao što su Oroslavje, Varaždin, Duga Resa te su bili gotovo svakog dana protesti zbog njegovog hapšenja. U Zagrebu na sastancima u Radničkom domu, a svi su se sastanci održavali u Radničkom domu ili negdje u kavanama jer se nisu mogli održavati u tvornicama, na svakom sastanku radnici su izvikivali parole: 'Marušića na slobodu', 'Tražimo da se Marušić pusti'. Bio je to niz sastanaka koji su se pretvorili u demonstracije protiv vlasti, pretvorili su se u zahtjev da se Marušić pusti na slobodu. On je toliko bio omiljen kod radnika, toliko je bio popularan, da je njegovo hapšenje stvarno imalo jako negativan odraz po vlasti što su ga uhapsile i držale u zatvoru. Vjerojatno je sve to skupa utjecalo da je cijela ta grupa s kojom je on bio uhapšen bila

oslobođena od suda, da su pušteni na slobodu, nakon čega je Marušić opet preuzeo svoje funkcije u sindikatu.«¹⁶

Nakon izlaska iz zatvora, čemu je pridonijela solidarnost radničke klase, Marušić drži govore na velikim radničkim zborovima početkom 1935. godine. Prilikom jednog takvog zbora u tadašnjem Zagrebačkom velesajmu u Martićevoj ulici, na kojem su govorili on i Stjepan Kavurić, Marušić je tako uvjerljivo govorio o položaju radnika i potrebi zbacivanja Jeftića — kaže drug Marko Belinić u svojim sjećanjima — da mu je došla ideja da dovede jednu radnicu iz Oroslavja, kojoj je čunjak razbio oko. Doveo je radnicu na govornicu i kazao:

»Eto, drugarice i drugovi, vidite pod kakvim uvjetima radnička klasa u ovoj zemlji živi, pod kakvim uvjetima ona radi, a kakve su joj plaće. Život gubi, plaće nema, gladan kruha, besposlen. Eto to vam je položaj radničke klase u Jugoslaviji.«

SVESTRANA AKTIVNOST USŠORJ

U razdoblju do 19036. godine URSSJ je u Zagrebu bio najbrojnija sindikalna organizacija, što se odražavalo i u njegovim akcijama. Komunisti koji su ušli u te sindikate morali su se prilagoditi organizacionoj strukturi tog saveza, boriti se za svoje mjesto u njemu zbog oštrog suprotstavljanja vodstva socijalista i istovremeno su trebali provoditi liniju KPJ u njegovu radu. Trebalo je ojačati komunističke pozicije u podružnicama nekih saveza i nastojati da se pojedini komunisti izaberu u više sindikalne forume. Tako su uspjeli stvoriti većinu i u USŠORJ, gdje je veliku zaslugu za to imao upravo Drago Marušić, koji je izabran za sekretara podružnice USŠORJ.

Njegovo djelovanje kao predstavnika sindikalne organizacije i sekretara USŠORJ bilo je veoma značajno i svestrano. Kao predstavnik USŠORJ prisustvuje na mnogim izborima radničko-namještenečkih povjerenika,¹⁷ kao ekspert Radničke komore vodi pregovore s poslodavcima i sklapa utanačenja između radnika i poslodavaca, organizator je tarifnih pokreta i štrajkova tekstilaca. Posebno se odlikavao svojim kritičkim odnosom prema nepravilnostima viših funkcionara. Tako je poznat njegov oštar istup na Centralnom saveznom plenumu USŠORJ, koji je održan 14. prosinca 1934. godine u Sarajevu. Kao članovi Uprave Saveza iz Zagreba plenumu su prisustvovali Drago Marušić i Miroslav Pintar. Drago je bio referent o tarifnoj štrajkaškoj politici. Nadopunjujući izvještaj Miroslava Pintara, sekretara Podsaveza za Savsku banovinu u Zagrebu, Marušić je istaknuo metaktični rad i istupe viših funkcionara u pokretu URSSJ i traži da ovaj plenum zaključi da Centralna uprava poradi u pravcu da se isti slučajevi ne ponavljaju. U referatu o tarifnoj štrajkaškoj politici Marušić je tada rekao:

»Tarifni pokreti trebaju se voditi sada s mnogo obazrivosti. Jer dok mi imamo pretežno mlađe i neiskusne članove, naši protivnici, poslodavci, raspolazu s jako udruženim snagama i velikim kapitalima. Te njihove veze najbolje se vide kada oni za vreme borbe u pojedinim preduzećima prebacuju poslove drugim preduzećima i daju snažne otpore radnicima. To nam pokazuje da ćemo mi u buduće naše akcije morati pooštriti i na ona preduzeća koja su u kombinaciji da preduzimaju

poslove od onih preduzetnika kod kojih se vode tarifne okcije. Radi toga mi moramo imati pregledno stanje o uslovima rada radnika u čitavoj zemlji i da nam to bude jedna podloga o odmeravanju granica naših tarifnih akcija. Ovo je još jedna potvrda više o potrebi punog jedinstva tekstilno-odećnih radnika u čitavoj teritoriji Jugoslavije, jer se pod tim okolnostima može izraditi jedan dobar plan rada za buduće tarifne štrajkaške akcije koje mi imamo preduzeti radi poboljšanja higijenskih uslova rada u radionicama i povećanja zarade tekstilno-odećnih radnika.«¹⁸

Otvorenost s kojom je prilazio rješavanju pojedinih pitanja i problema i kategoričnost koju je ispoljavao kad je tražio izvršenje zadataka ili provođenje zaključaka, odnosno konstruktivnih prijedloga, došla je kod njega i ovaj put do izražaja, što se vidi iz njegove diskusije u kojoj je rekao:

»Mi smo izvršnom odboru Centrale uputili jedan prijedlog radi izmjene Statuta URSSJ u pogledu biranja saveznih delegata za njegov kongres kao i biranje članova uprave u Mjesne Međustrukovne odbore. Centrala taj naš prijedlog nije usvojila već ga je glatko odbila.«¹⁹

Na tom Plenumu izabran je za delegata za kongres URSSJ, uz još dvojicu delegata — Sretena Mihajlovića iz Beograda i Matu Kovačevića iz Sarajeva. I to govori koliko je značajnu ulogu imao Marušić u sindikalnom pokretu, posebno pokretu tekstilnih radnika i kao sekretar podružnice USŠORJ u Zagrebu.

Godina 1925. u Zagrebu je poznata po velikom broju tarifnih pokreta i štrajkova. Najveći broj štrajkova organizirao je Savez šivačko-odjevnih radnika pod rukovodstvom sekretara Saveza Drage Marušića. Od ukupno 33 štrajka SŠORJ organizirao je 16 i u velikoj većini tih štrajkova radnici su uspjeli u svojim zahtjevima.

Do tih pokreta dolazilo je zbog teškog položaja u kom se nalaze odjevno-tekstilni radnici i stalnog obaranja nadnica i sve većeg šikaniranja radnika od strane majstora ili poslodavaca. U velikoj borbenosti radnika postizavani su odlični rezultati, pokret u jednoj radionici i uspjeh bio je signal i podstrek drugim radnicima, išlo se iz borbe u borbu, iz uspjeha u uspjeh.²⁰

Od tih štrajkova tekstilaca u toku 1935. godine značajniji su štrajkovi u tvornica »Hermann Pollack i sinovi«²¹ — jedan u siječnju, drugi u svibnju i lipnju 1935. godine. Radnici su tražili i postigli povećanje nadnica, organizirali su štrajkaške straže i štrajkašku kuhinju. Pomoć u hrani pružili su štrajkašima seljaci iz okolnih sela i iz Zagorja, a solidarizirali su se s njima i radnici drugih tvornica u pružanju materijalne pomoći. Štrajkove su organizirali komunisti preko USŠORJ i u toku štrajka stalno je rasla popularnost komunista i URSS-ovih aktivista.

U ovom štrajku došla je do izražaja borba za socijalna prava i položaj radničke klase, za zbilažavanje i borbeno udruživanje radnika i seljaka. Bio je to klasni sukob, koji je počeo iz ekonomskih razloga, a zatim prerastao u politički, u demonstracije protiv vladajućeg režima.

U jednom izvještaju Radničke komore o toku štrajka kod »Pollacka«, kojeg je napisao Adolf Kunčić, dat je detaljan opis toka događaja za vrijeme štrajka, gdje uz ostalo stoji da je Marušić formulirao pismeni zapisnik o toku pregovora odnosno o polučenom sporazumu.²² Od SŠOR štrajkom su rukovodili Drago Marušić, Juraj Bermanec, Ivan Božićević, Marko Belinić,

Danica Cazi, Judita Valaj i Franjo Hunski. Time je SŠOR u Zagrebu svojom pomoći i akcijom izazvao simpatije svih štrajkaša i probudio u njima svijest o radničkoj solidarnosti i snazi klasne sindikalne organizacije. Sve ovo moglo se u to vrijeme organizirati i dati takve rezultate samo zahvaljujući punom angažiranju Partije. I radnici-štrajkaši su osjećali da iza njihovog štrajka stoji neka sila, još veća nego što je njihov sindikat. Neki su znali a neki samo naslućivali da je ta sila ilegalna Komunistička partija.²³

SNAŽNA I UVJERLJIVA LIČNOST ISKUSNOG KOMUNISTE I MARKSISTE

Kod Marušića u svakom njegovom djelovanju dolazila je do punog izražaja njegova sposobnost za organiziranje i rukovođenje akcijom i njegov poseban način u ophođenju sa suradnicima, posebno s mlađim kadrovima, koje je učio kako treba raditi. U svojim sjećanjima na dane štrajkova tekstilnih radnika i suradnje s Dragom Marušićem, Ružica Turković kaže:

»U tvornici 'Hermann Pollack', koja je tada bila najveća tekstilna fabrika u Zagrebu, nije bilo organiziranih radnika. Nas 15 do 20, svi kompletno, odlazili smo pred fabriku s drugom Marušićem na čelu. U tom je i njegova veličina da nas je on svuda lično predvodio, da nije izigravao nikakvog lidera iznad svih, nego čovjeka koji nas uči, rukovodi zajedno s nama i upućuje nas na putove revolucije. Mi smo njega toliko cijenili, pratili što on razgovara, s kim, kako, pa smo to onda mi činili. On nas je doslovce učio kako trebamo raditi. To je nešto što se ne može nikada više nadoknaditi i rijetko koji rukovodilac to primjenjuje, što je on tada radio.«²⁴

Takav metod rada karakterističan je bio za njega. Najprije bi mlade aktiviste vodio sa sobom, učio ih kako treba organizirati rad s radnicima. Drugarica Turković kaže da je odlazila s njim i u Dugu Resu, Varaždin i Oroslavje, učila je od njega kako treba provoditi liniju Partije kroz sindikalnu organizaciju i kako buditi revolucionarni duh kod radničke klase.

»Ja mislim da je jedan veliki broj aktivista direktno pod takvim utjecajem bio razvijen. Za to moramo zahvaliti upravo drugu Marušiću, njegovom takvom sistematskom radu, velikom entuzijazmu i velikoj odlici koju je on imao kao komunista, marksista, da ju je prenio na nas i da nas je razvio u tom smislu. Mogu reći da je sindikat tekstilaca bio jedan od najmasovnijih, najbolje organiziranih, imao je najviše štrajkova u Zagrebu i jedan veliki broj žena iz tih fabrika našao se kasnije u NOB. U tom smislu mi se druga Marušića sjećamo, spominjemo i smatramo da je njegova uloga bila najveća«, kaže drugarica Ružica Turković.²⁵

U uvjetima ilegalnog djelovanja Partije Marušić je kroz sindikalnu organizaciju provodio liniju KPJ. Kao partijski funkcionar i sindikalni rukovodilac posebnu je pažnju posvećivao idejnom i političkom radu s aktivistima. Naročito je sistematski radio s mladim partijskim i sindikalnim kadrovima, koje je provjeravajući kroz izvršavanje zadataka pripremao za prijem u Partiju. Za njih je Marušić bio uzor i veliki autoritet, oličenje revolucionarnosti, upravo zbog metoda s kojima je s njima radio i na njih pozitivno utjecao.

Govoreći o takvom načinu rada s aktivistima, Ivan Božičević ispričao mi je svoj slučaj s Marušićem, odnosno kako je njega provjeravao kroz odgo-

voran zadatak koji mu je dao, prije nego ga je predložio za prijem u Partiju 1934. godine. Božičević, tada mlad čovjek, prihvatio se zadatka kojeg mu je dao Marušić, da ide u Oroslavje gdje treba održati ilegalni sastanak i potaknuti radnike na štrajk i eventualnu borbu sa žandarima ako nastave s progonima štrajkaša. Bilo je to 1934. godine u vrijeme izbijanja štrajka tekstilaca u Oroslavju. Bojazan koja ga je uhvatila od teškog zadatka, prošla je pod utjecajem Marušića. Evo što o tome Božičević kaže:

»Na momente sam žalio što sam tako lako pristao da idem u Oroslavje. Ali Marušića je bilo nemoguće odbiti. Marušić je za sve mlade aktiviste bio veliki autoritet, oličenje revolucionarnosti i sposobnosti. Svi smo ga veoma cijenili i voljeli i svak bi se od nas s ponosom i bez oklijevanja odazvao zadatku kojeg bi mu on postavio. Izvanrednom taktikom prilazio je svakoj akciji, pri čemu je nenametljivo davao do znanja da iza djelovanja sindikata stoji Partija. Tako je prilikom obavještanja aktiva sindikata o štrajku u Oroslavju više puta naglasio da je veoma važno da se 'mi' učvrstimo u Oroslavju. I sada mi je to 'mi' stalno zujalo u ušima. Ja sam to razumio kao 'mi komunisti', naša Komunistička partija. Vjerovao sam da je Marušić ne samo član Komunističke partije, već da je i neki rukovodilac u Partiji. Naravno, on nije nikad pred nama govorio o Komunističkoj partiji ni o komunizmu.«²⁶

Vrlo strpljivo i taktički je radio s mladim sindikalnim aktivistima na koje je računao za prijem u Partiju. Davao im je konkretne zadatke i stavljao ih na provjeru. Obično je razgovarao s njima u šetnji gradom ili u kancelariji Saveza šivačko-odjevnih radnika. Kroz takvu pripremu prošao je i Ivan Božičević.

»Nekoliko mjeseci poslije priključenja Sindikatu Marušić me pozvao da malo prošetamo ulicom. Odmah sam pomislio da tu nešto ima, da ta šetnja nema privatni karakter, jer nas dvojica nismo bili lični prijatelji. Već od prvih koraka Marušić je počeo razgovor. Govorio je o radničkom pokretu, o sindikatima, o diktaturi i policiji, o tome da ovi naši URSS-ovi sindikati mogu danas-sutra biti zabranjeni zbog toga što su revolucionarni, odnosno što će postati revolucionarni.

Poslije tog razgovora u našim se odnosima dugo nije ništa izmijenilo ni događalo. A onda me je pozvao da dođem u nedjelju u 12 sati u kancelariju Sindakata. Izvukao je ispod pisaćeg stola hrpu letaka štampanih na šapirografu i sa potpisom Komunističke partije. Gledao me upitno, ozbiljno, a zatim se osmjehnuo. Dao mi je uputstvo kako i gdje te letke tog istog dana naveče treba da podijelim i kako da se čuvam i gdje da se njemu javim po izvršenom zadatku radi provjere da nisam uhapšen. Uputio me kako da se držim ako ipak padnem policiji u ruke. Dajući mi letke Marušić je u stvari otvoreno priznao da pripada Komunističkoj partiji, ali mi o Partiji ni poslije toga nije ništa govorio. Tri mjeseca poslije Marušić mi je saopćio da sam primljen u Partiju. Reče mi da je ono u Oroslavju bila glavna proba, glavni ispit za prijem u Partiju.«²⁷

Eto tako govori o Dragi Marušiću i njegovom revolucionarnom radu drug Ivan Božičević, dobar poznavalac Drage Marušića i njegov bliski su-

radnik iz vremena kada je Marušić vršio vrlo značajne i odgovorne dužnosti u sindikatu tekstilaca i zagrebačkoj partijskoj organizaciji. To potvrđuju i drugarice Ružica Turković i Danica Cazi, koje su u to vrijeme bile članovi aktiva pri upravi SŠOR, kojom je rukovodio Drago Marušić. Što je on značio tada i koliko je povjerenje aktivista imao vidi se i iz slijedećih riječi Ružice Turković:

»Mi smo za aktiv imali organizirana politička predavanja, koje je držao neki put Marušić, a neki put drugi drugovi. Ja ih sad ne bih mogla sve navesti, ali uglavnom je on rukovodio, a mi smo morali u toku tjedna te materijale čitati i pripremati se za diskusiju. Iz ovog se vidi da je drug Marušić vodio jedan sistemski organizirani rad na razvijanju sindikalne organizacije, ali i na razvijanju jednog aktiva koji treba da ponese sve to revolucionarno gibanje, koje se u to doba počelo razvijati, a nije bilo svedeno na prave mjere. Marušić je bio za nas veliki autoritet i bio je stvarno čovjek kojem smo sto posto vjerovali, stvarno smo vidjeli da je to jedan lik komuniste i marksiste s kojim možemo da se ponosimo. I tada, u to vrijeme mi smo ga slijedili.«²⁸

Kada su u sindikate počeli ulaziti komunisti, jezgro sindikata tekstilaca činili su Đuro Bermanec, Ćiro Brezović, Aleksić, Ungar, Marijan Šokičić i drugi.

»Sve su to bili fini drugovi, ali dok nije došao Marušić nije bilo one životnosti, one revolucionarnosti u sindikatu. Marušić je unio dinamiku. Osnovno je bilo ne samo okupljati oko sindikata krojače, već je težište bilo na industriji. Toga se Marušić držao, tu nas je angažirao.«²⁹

»Može se reći da je osvajao masu i aktiv. Bio je vrlo veliki govornik, koji je bio marksistički obrazovan. Kao ličnost bio je markantan, imao je mrk oštar pogled, a bio je to tako pristupačan čovjek. Nikad se nije ni s kim pozdravio a da se ne nasmije. Tako je bio jedan kontrast u njegovoj glavi — jedan oštar pogled, a oči mu se smiju. Nikad ga nismo vidjeli da je nešto ljut i zabrinut. Svakog je primao sa smješkom, sa svakim se pozdravio, pitao ga kako je, što ima novog i slično, tako da je sve to skupa jako djelovalo na aktiv i šire. Veselio se svakom čovjeku koji se afirmirao i koji je došao u sindikat kod njega. To je nas sve osvajalo«, kaže Ivan Božičević opisujući lik Drage Marušića.

Marušić nije djelovao samo među tekstilcima nego mnogo izvan te domene. Bio je poznat među radničkom klasom Zagreba uopće kao »najizrazitiji vođa radničke klase«, kaže dug Marko Belinić.³⁰ Već negdje 1934. godine bio je član »Zemбилja« — Zemaljskog biroa KPJ sa sjedištem u Zagrebu, kao i član Mjesnog komiteta i Političkog sekretarijata PK KPJ za Hrvatsku.

Nekoliko mjeseci nakon što je u ožujku 1934. godine izašao s robije, drug Tito je kooptiran u Politbiro CK KPJ. Poslije dolaska u Beč (25. VII 1934) Tito je podnio Centralnom komitetu KPJ iscrpan izvještaj³¹ o stanju u zagrebačkoj partijskoj organizaciji i u Političkom sekretarijatu PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju, kao i o drugim pitanjima značajnim za političko djelovanje Partije i uspostavljanje njenog organizacionog jedinstva. U izvještaju, govoreći o formiranju MK i PS (Političkog sekretarijata), drug Tito kaže:

»Odmah poslije Prvog maja sastali smo se nas petorica drugova (sva petorica s robije) da se dogovorimo o raznim pitanjima. Privremeni MK bio je biran na tom sastanku i dobio je zadatak da odmah pristupi povezivanju pojedinih grupa i sređivanju mjesne organizacije. Tu se govorilo i o potrebi osnivanja privremenog PS i odmah su određeni bili za to dvojica drugova, a treći se istom kasnije našao.«³²

Ovom sastanku, pored druga Tita, prisustvovali su Franjo Kralj, Drago Marušić, Dragutin Petrović i Srđan Prica.

Privremeni MK KPJ u Zagrebu tada su sačinjavali Josip Poje, Mato Sudeta i Antun Rusek. U Politički sekretarijat PK KPJ za Hrvatsku i Sloveniju ušli su Franjo Kralj i Dragutin Petrović, a nešto kasnije i Drago Marušić i Danilo Raušević. Tom prilikom su oformljeni i MK SKOJ-a, tehnički aparat MK KPJ i rukovodstvo Crvene pomoći.³³ U svim tim akcijama bila je značajna uloga Drage Marušića, koji je bio u partijskom rukovodstvu Zagreba. S tim rukovodstvom, kojeg su sačinjavali: Franjo Kralj, građevinski radnik, Dragutin Petrović, pečarski radnik, Drago Marušić, krojački radnik i Srđan Prica, student, Josip Broz Tito se povezao putem publiciste Steve Galogaže. Na sastanak s njima došao je u podrumski stan jednog simpatizera u Ilici, kuda ga je doveo Kralj.³⁴ Poslije ovog povezivanja s rukovodstvom u Zagrebu Tito je bio izabran u Pokrajinski komitet i u to vrijeme radio je kao stvarni rukovodilac Pokrajinskog komiteta. Kako komunisti u zemlji nisu imali povjerenja u CK KPJ koji se nalazio u Beču, odlučeno je da drug Tito ode u Beč i ispita situaciju.

Uz ostale akcije koje je organizirala KP 1934. godine značajna je bila akcija organiziranja proslave Osmog marta u nekoliko mjesta. Zagrebačke tekstilne radnice tog su dana održale svoj širi sastanak u sindikalnim prostorijama u Mihanovićevoj ulici, na kojem je govorio Drago Marušić o položaju radničke klase, a Ružica Turković govorila je o Danu žena i borbi žena za ravnopravnost. U svojim sjećanjima na te dane i proslave 8. marta Ružica Turković kaže da je nju Marušić zadužio da govori na nekoliko proslava Dana žena u zagrebačkim tekstilnim tvornicama.

ZA VRIJEME VELIKE PROVALE U ZAGREBU

Među mnogim suradnicima i partijskim radnicima s kojima je Marušić djelovao na provođenju linije Partije tridesetih godina u Zagrebu, bio je i Srđan Prica.³⁵ On ističe pozitivan karakter Drage Marušića i njegove principijelne stavove, njegovu osudu negativnog djelovanja Gorkića. Uvijek je nastupao na sebi svojstven način, nije govorio mnogo ali je govorio staloženo, koncizno i bez frazeologije. Osim s radnicima radio je mnogo i sa studentima. Veoma je cijenio napredne studente. O tome Jakov Blažević kaže:

»S nama studentima su se radnici komunisti ponosili. S nama đacima kao intelektualcima. A mi smo i njih nevjerovatno respektirali. Na primjer Drago Marušić i slični to su ljudi koji su čitali i bili načitani.«³⁶

Marušić je bio poznat kao mlad ali već iskusan revolucionar i radnički tribun, te je već dobro bio poznat zagrebačkoj policiji i vlastima. Tako je 1935. godine bio uhapšen i protiv njega podnijeta je optužnica:

»U ime njegovog Veličanstva Kralja

Okružni sud u Zagrebu u sudskom vijeću sastavljenom iz Horvat Vjekoslava, sudije Okružnog suda kao predsjedavajućeg, a Škratić Milana, Jelušić dr. Hedruga itd o optužbi državnog tužilaštva protiv Marušić Dragutina, sina pok. Šimuna i Margarete, rođ. Papić, 25 g. star, rodom iz Zagreba, rkt. vjere, neoženjen, krojački pomoćnik, pismen, prebivalištem u Zagrebu, neosuđivan, vojsku je služio, bez imetka, jugoslavenski državljani, sada u istražnom zatvoru... (i još osmorica) zbog krivičnog djela iz čl. 1 tač. 1, 2 i 5. Zakona o javnoj bezbednosti i poretka u državi podnijetom optužnicom od 7. maja 1935. KK 2650/35, a odredbom od 4. juna 1935. Kzp 2201/35/74 po predsedniku tužioca Matić Aleksandra i Biondić Jure.

...Optužnica i obrazloženje na 8 kucanih stranica, što su pomagali 'crvenu pomoć' ali nije bilo dokaza, pa su svi oslobođeni po paragrafu 280 od 1 KP da su u toku 1934—35. godine pomagali udruženje 'Crvene pomoći' koja ima za svrhu propagandu komunizma.«³⁷

Polovicom studenog 1935. godine počinje velika provala, koja je zahvatila partijske organizacije Hrvatske. Hapšenja su trajala do kraja 1935. godine, a produžila su se i u 1936. godinu.

»Hapšenjem članova MK u Zagrebu Josipa Poje, u jesen 1934. godine, kao i povlačenje Mate Sudete u ilegalnost, MK u Zagrebu je bio oslabljen, a veze između tada postojeća četiri rajonska komiteta su održavane neredovito. Drago Marušić, tadašnji sekretar Saveza tekstilnih radnika i član 'Zembilja', uz pomoć drugova iz PK, naročito Franje Kralja, a zatim Stjepana Vlaheka, formirao je tada kooptiranjem drugova iz rajona novi MK Zagreb, u koji su ušli Ćiro Brezovac iz Saveza tekstilaca, Divko Budak iz Saveza privatnih namještenika, Josip Tomić u ime gradskih namještenika i Ivan-Stevo Krajačić,³⁸ ispred željezničke radionice. Organizacija tehničkog aparata povjerena je Sigmundu Krausu. Tako formirani MK radio je izvjesno vrijeme pod vodstvom Marušića.«³⁹

Na zadnjoj sjednici »Zembilja«, prije hapšenja nekih drugova, bila su prisutna četiri člana biroa: Đorđe Mitrović, Franjo Kralj, Srđan Prica, Ivan Tomić, a ustanovljeno je da postoji i peti član »Zembilja« Drago Marušić, nazvan Sotirović.

Kao član »Zembilja« Marušić je radio s Mjesnim i Prokrajinskim komitetom u Zagrebu kao izaslanik CK KPJ. S njima je radio i Karlo Hudomal, a kasnije i Đorđe Mitrović. Budući da je Marušić bio već dobro poznat vlastima po svojoj revolucionarnoj djelatnosti, naročito kroz organizacije demonstracija i štrajkova tekstilnih radnika, na temelju čega je policija zaključila da se radi o iskusnom funkcionaru KPJ, za njim je počela hajka, tako da je negdje u jesen 1935. morao emigrirati.

Nakon hapšenja članova »Zembilja« u zatvoru su se našli Đorđe Mitrović i Franjo Kralj, dok je Ivan Tomanić pobjegao iz bolnice. U bijegu su se nalazili još Srđan Prica i Drago Marušić i za njima je bila raspisana potraga.

Kad se saznalo za hapšenje, najviše kompromitiranim drugovima savjetovano je da se sklone, jer se pretpostavljalo da će ih policija goniti. Prije nego je emigrirao u Austriju, Marušić se krio u stanovima nekih simpatizera u Zagrebu.

»Jedan od stanova u koji su se sklanjali komunisti nalazio se u jednoj kući u Frankopanskoj ulici u Kustošiji. Zakupac stana Aleksandar Mikloš bio je komunistički simpatizer i rado je činio za ilegalce razne usluge. Kada je počela provala u njegovom stanu su se jedno vrijeme — do odlaska iz Zagreba i bjegstva preko granice — skrili Danilo Raušević, član PK, Divko Budak, član MK, Drago Marušić, član 'Zembilja' i još neki drugovi.⁴⁰

Svi ti drugovi s kojima je tada Marušić bio u partijskom rukovodstvu činili su čvrsto i prekaljeno radničko jezgro, koje je djelovalo u Zagrebu tih tridesetih godina, koje su poznate kao 'vrijeme bogatih mogućnosti partijskog rada, djelovanja u radničkoj klasi, okupljanja proletarijata i intelektualnih snaga'.⁴¹

I pored hapšenja i terora vlasti, Partija je, predvođena ovakvim kadrovima kao što je bio Marušić i drugi drugovi, nastavljala svoje djelovanje među radničkom klasom i ostalim slojevima društva.

Visoku ocjenu o liku Drage Marušića i njegovom bogatom revolucionarnom radu daje drug Marko Belinić u svojim sjećanjima na te dane i rad s Marušićem. Evo što on kaže:

»Marušić se isticao izvanrednim talentom masovika. Bio je tako uvjerljiv, dokumentiran i neustrašiv, da je svaka njegova riječ padala čovjeku kao neki preporod o njemu samome i uvjerio ga — tvoj položaj zavisi od moći, a moć je u tebi i organiziranoj radničkoj klasi.

Na mene je to ostavilo izvanredno dubok dojam i vidio sam u njemu nešto što je na mene ostavilo dojam da je to pravi vođa radničke klase. Čim sam saznao da je član tako visokog foruma Partije ('Zembilja'), razumije se, da je ulijevao u mene još više povjerenja i poštovanja i služio mi kao primjer kakav treba da bude komunista. Upravo sam u njemu našao baš to što sam tražio.

Razumije se, da sam uvijek uspoređivao njegovo djelo, njegove riječi, s mojim učešćem i djelovanjem u klasnom radničkom pokretu, jer sam i sam od rane svoje mladosti postao član Nezavisnih sindikata, u kojima sam upoznao Krndelja, zatim upoznao druga Tita. Međutim, u to vrijeme kad sam upoznao Marušića drug Tito je bio još na robiji. Krndelj je emigrirao, i prosto smo lunjali, jer nismo znali, prosto nismo vidjeli tko je taj tko će zamijeniti rukovodstvo radničke klase, pošto su oni bili kao što rekoh, drug Tito na izdržavanju robije, Krndelj je emigrirao, i tako mi je nekako ispalo kao da je radnička klasa sada ostala bez svojih izrazitih predstavnika i vođa.

Kad sam Dragu upoznao onda sam vidio jedno i osjetio da je Partija neuništiva, da na mjesto jednog izginulog njenog člana, naročito izrazitog rukovodioca Partije, dolaze mnogi drugi. Došao sam do uvjerenja, i to slušajući Marušića, videći njegova djela, da sam u pravu. Dok je radničke klase dotle će radnička klasa rađati takve sinove koji će biti sposobni da joj se kao majci oduže i to komuniste koji će radničku klasu voditi.⁴²

U EMIGRACIJI

Krajem 1935. godine Marušić odlazi u Beč, gdje se sastaje s nekim drugovima iz rukovodstva Partije. Tu su od članova Politbiroa CK KPJ bili

Horvatin, Milček, Čolaković i Blagoje Parović. Bio je tu i sekretar CK KPJ Gorkić, čije je negativno djelovanje Marušić oštro osuđivao. Nije simpatizirao Gorkića, nije se niti kako mogao složiti s njim i stalno je isticao da je tu nezdrava atmosfera.

Rodoljub Čolaković⁴³ u svojoj drugoj knjici »Kazivanje o jednom pokolenju« kaže da je Drago Marušić s grupom aktivista morao pobjeći iz Zagreba, jer je tamo bila velika provala koju je prouzrokovao Đorđe Mitrović, sekretar Zemaljskog biroa KPJ. Poslije hapšenja Mitrović je odao policiji mnoge partijske funkcionare. U toj grupi partijskih aktivista koji su emigrirali u Beč, pored Drage Marušića, bili su još i Srđan Prica, Divko Budak i Ivan Krajačić.⁴⁴

Interesantno je kako Čolaković opisuje Dragu Marušića iz čega se vidi da je veoma cijenio njegov sindikalni i partijski rad. Evo što Čolaković kaže:

»U Beču sam držao predavanje iz lenjinizma i objašnjavao odluke VII kongresa Kominterne Dragi Marušiću i Divku Budaku. Obojica su bili aktivisti zagrebačke partijske organizacije. Marušić je bio radnik, već istaknuti sindikalni funkcioner i poznati masovik. Mlad, tih, ćutljiv, uporan čovjek koji je provodio dane u sirotinjskom ilegalnom stanu u Beču, u kome smo i održavali kurs, s knjigama i partijskim materijalima. Rijetko je izlazio na ulicu i da nije bilo veselog, pokretnog Budaka koji je s njim stanovao i prosto ga izvlačio na ulicu da bar prošetata, on vjerojatno ne bi ni znao kako izgleda Beč. S Marušićem je bilo poučno raspravljati, jer je želio da stvari temeljito nauči i nije se libio da pita kada nešto nije razumijevao, a i ja sam od njega dosta naučio iz naše partijske i sindikalne prakse, koju je on dobro poznao. Emigracija mu je teško padala, jer ga je istrigla iz njegove prave sredine i vjerojatno je stoga bio pomalo turoban i zakopčan.

Budak i on su vjerovali da su emigrirali za kratko vrijeme — mjesec dva, i da će opet nazad u svoj Zagreb, čije su ljude znali i voljeli. Ali ostali su u emigraciji duže vrijeme, radili u Belgiji među našom ekonomskom emigracijom i tek na početku ustanka vratili su se u zemlju i obojica poginula u našoj revoluciji.«⁴⁵

Početkom travnja 1936. godine održana je u Beču sjednica CK KPJ (Bečki plenum), kojoj je prisustvovao i Drago Marušić. U organiziranju Plenuma bio je vrlo angažiran Vladimir Čopić⁴⁶ i kao glavni referent govorio je opširno o političkoj situaciji u Jugoslaviji i ekonomskom stanju te zadacima Partije. U diskusiji je sudjelovao i Drago Marušić. Zapaženo je njegovo živo izlaganje o sindikalnom pokretu u zemlji:

»On je, govoreći o sindikatima i našim mogućnostima u toj oblasti, unio u diskusiju dah života; sve što je govorio bilo je ilustrovano primjerima i potkrepljeno činjenicama. Izlagao je mirno, polagano i što mi se naročito dopalo, reljefno; nije se rasplinjavao, nego je u nekoliko rečenica umio da prikaže stanje i da ocijenu«, kaže Rodoljub Čolaković.⁴⁷

Dodaje da se Marušićeva diskusija razlikovala od Hudomaljeve po skromnosti, ozbiljnosti i razložnosti, po nastojanju da stvarno pridonese točnoj ocjeni situacije i realnom određivanju zadataka.⁴⁸

Poslije ovog plenuma došlo je do hapšenja i jedna grupa aktivista u Beču pala je u zatvor, gdje su odležali gotovo godinu dana, a onda su pušteni i

protjerani u Čehoslovačku. Uhapšeni su bili: Srđan Prica, Drago Marušić, Boris Kidrič,⁴⁹ Karlo Hudomalj, Lovro Kuhar (Prežihov Voranc),⁵⁰ Ivo Marić i njegova žena — njih devet.

Prisjećajući se tih događaja Srđan Prica kaže:

»Ostali smo na policiji šest mjeseci bez saslušanja i šest mjeseci u zatvoru — ukupno godinu dana. U zatvoru je Hudomalj organizirao štrajk glađu, kojeg nismo htjeli prekinuti dok ne dobijemo vijest od Hudomalja, koji je konačno zatražio da se štrajk prekine. Svi su prekinuli i počeli da jedu osim Marušića i mene. Kad smo došli na sud tamo je opet Boris Kidrič organizirao štrajk. Kad je Kidrič pismeno javio da prekinemo štrajk nismo vjerovali, već smo tražili da se s njim sastanemo i tek kada je on lično rekao prekinuli smo štrajk glađu.«⁵¹

Nakon puštanja iz zatvora austrijske vlasti su ih potjerale, uputivši ih gdje i kako će prijeći granicu za Čehoslovačku. Upućeni su po grupama i u grupi našli su se zajedno Marušić, Prica i Kidrič. Prešavši uspješno austrijsku granicu naišli su na jednog češkog žandara (šefa žandarmerijske stanice). Rekli su mu da su bili na izletu i da su zalutali preko granice, u što je ovaj dakako posumnjao. Predstavili su se lažnim imenima, osim Kidriča, koji je rekao pravo ime. Drug Prica o tome kaže:

»Tek kasnije postalo mi je jasno zašto se Kidrič predstavio svojim pravim imenom. Kidrič je rođen u Beču. Ja sam se predstavio kao advokat, a Marušić kao student. Kod sebe smo imali presude i česima je sve postalo sumnjivo. No sve se dobro svršilo i nakon izvjesnog zadržavanja i ispitivanja žandari su nas pustili, te smo preko Znojma stigli u Prag.«⁵²

U Pragu, gdje je Prica postao rukovodilac partijskog punkta, nastavili su revolucionarni rad pišući članke za »Tvorbu«. Sva trojica, Marušić, Kidrič i Prica stanovali su zajedno u jednom selu izvan Praga, »u nekakvoj kolibi kao pustinjaci«.⁵³ S njima se tu sastao Rodoljub Čolaković, koji je isto u to vrijeme boravio u Pragu. Međutim, oni su morali napustiti Prag, kad su osjetili da ih prati češka policija. Iz Praga odlaze u Pariz, najprije Drago Marušić a za njim Kidrič i Prica. Krajem kolovoza 1937. godine održana je sjednica rukovodstva CK KPJ, kojom je rukovodio drug Tito i na njoj je odlučeno kuda koji od aktivista treba da ide. Tada je odlučeno da Drago Marušić ide na rad među našom ekonomskom emigracijom u Belgiji. Srđan Prica određen je bio za rad s našom ekonomskom emigracijom u SAD, a Ivo Baljkas u Južnoj Americi.

Prica i Marušić susretali su se za vrijeme boravka u Parizu i jednom prilikom Marušić je rekao Prici da mu teško pada atmosfera koja ovdje vlada, da to ne može podnijeti da će se sam na svoju ruku vratiti u zemlju. Međutim, nije to učinio, jer je još 1938. godine, vjerojatno nakon povratka iz Belgije, stigao u Pariz. Te godine, naime:

»Tito u Parizu osniva Partijsku kontrolnu komisiju u čijem sastavu je uz Miloša Gligorijevića-Dušana i Veljka Vlahovića⁵⁴ Željka bio i Drago Marušić-Ivan. Zadatak te komisije je bio da ispita rad jugoslavenskih komunista koji su se vratili iz Španije u Pariz i da ih privede u KPJ iz KP Španije, čiji su članovi bili za vrijeme dok su se tamo borili.«⁵⁵

Odavde je trebao ići u Moskvu, no do toga nije došlo, te se 1939. vraća u domovinu.

HAPŠENJE NAKON POVRATKA U DOMOVINU

U jesen 1939. godine, zajedno s Divkom Budakom i Ćirom Brezovcem, Marušić je iz Francuske došao u Zagreb. Kako su već od ranije sva trojica bila dobro poznata policiji kao komunisti, ubrzo po dolasku u zemlju su uhapšeni i zatvoreni u istražnom zatvoru na Adi Ciganliji u Beogradu. Protiv njih pokrenuta je optužnica Državnog suda za zaštitu države,⁵⁶ koja glasi:

»Državni sud za zaštitu države na osnovu paragrafa 22 Zakona o Državnom sudu za zaštitu države optužuje:

1. Marušić Dragutina, sina pokojnog Šimuna i Margarete rođene Papić, rimokatoličke vere, rođenog 15. oktobra 1910. godine u Zagrebu — boravište u Zagrebu, jugoslovenski državljanin, krojački radnik, oženjen bez dece, pismenog, vojsku služio, bez imovine, osuđivanog, *sada u istražnom zatvoru.*

2. Brezovca Ćirila, itd.

3. Budaka Divka, itd.

da su neizvesnog dana 1935. godine u Zagrebu postali članovi komunističke partije Jugoslavije i to Marušić Drago najprije član MK KPJ, a zatim član PK KPJ, te meseca juna 1935. član Zemaljskog biroa ('Zem-bilja') KPJ.

Dakle, postali i bili članovi udruženja, koje ima za svrhu propagandu komunizma pa da su time učinili zločinstvo iz čl.1 t. 2 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi kažnjivo po čl. 2 od I i istog zakona u vezi paragrafa 17 Zakona o Državnom sudu za zaštitu države.

Stoga se predlaže:

I. Da se odredi glavni pretres pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu koji je temeljem paragrafa 13 Zakona o državnom sudu za zaštitu države nadležan;

II. Da se na glavni pretres predvedu tri okrivljenika;

III. Da se tokom glavnog pretresa pročitaju ova akta: (... onda ređa nekih 7—8 sudskih zapisnika uprave policije u Zagrebu i raznih svjedoka, a zatim slijedi OBRAZLOŽENJE — gdje su se i s kim sastajali, na dugačko i široko na 12 tipkanih stranica).

13. decembar 1939. Beograd

Starešina Državnog suda za zaštitu države
(potpis nečitljiv)

U prilogu svega je i presuda:

» U i m e

Njegovog veličanstva Kralja

Marušić i Brezovac osuđeni su na jednu godinu robije u koju im se uračunavaju i pritvor i istražni zatvor od 21. oktobra 1939. godine i na gubitak časnih prava 2 godine.

Decembar 1939. godine.«

Saša Milojko,⁵⁷ koji je bio također uhapšen te godine radi rasturanja letaka, upoznao je Dragu Marušića na Adi Ciganliji te o tom susretu s Marušićem kaže:

»Početkom novembra 1939. godine bio sam prebačen u istražni zatvor na Adi Ciganliji i tada sam pored drugova Rodoljuba Čolakovića i još nekih drugova upoznao i druga Dragu Marušića. On je bio u grupi s Divkom Budakom i Ćirom Brezovcem. Od suda za zaštitu države Marušić i Brezovac bili su osuđeni na godinu dana robije, dok je Budak nekom intervencijom iz Zagreba bio oslobođen, ali je zatim poslan u koncentracioni logor u Lepoglavu, a 1941. stradao je u Kerestincu.«⁵⁸

Marušić i Brezovac izdržavali su kaznu u Nišu. Tu se nešto kasnije, krajem siječnja 1940. godine našao i Saša, na kojeg je Drago Marušić ostavio snažan dojam za vrijeme njihovog zajedničkog robijanja.

»Bio je to teoretski vrlo izgrađen komunista. Na izdržavanju kazne u Nišu proučavao je Hegela, a Mihajlo Švabić⁵⁹ Kanta, tako da je jedino Švabić mogao se s njim upuštati u diskusiju po nekim teoretskim pitanjima, dok bi mi ostali samo pratili diskusiju.

Nakon provedene tromjesečne samice, za koje vrijeme je vladao poseban režim i bio zabranjen svaki međusobni razgovor, napravljen je plan teoretskog uzdizanja, tako da je svaki od nas proučavao neku od marksističkih knjiga, s kojim smo raspolagali. Pored toga Marušić i Švabić bili su zaduženi da nam održavaju predavanja iz oblasti filozofije, a Ćiro Brezovac iz oblasti vojnih predmeta, taktike ratovanja u Španiji, topografiji itd. Brezovac je također bio krojač po zanimanju, a u španjolskom građanskom ratu postao je oficir i dobio čin kapetana. Zbog toga se Marušić znao koji put našaliti na račun druga Ćire, govoreći da njega ne bi bili sudili, nego da je 'gospodin kapetan' trebao posilnog, pa i njega osudiše isto godinu dana kao i Ćiru.«⁶⁰

Rodoljub Čolaković, koji se također našao ovdje na robiji, posebno je cijenio Dragu Marušića zbog njegova držanja na robiji, a i zbog njegovih ranijih stavova i istupa, posebno onog u Beču 1936. godine na Plenumu CK KPJ.

Kada su u travnju 1940. zatvorenici stupili u štrajk glađu zbog nemogućih uvjeta života i zatvorskog režima, došlo je do pregovora s upravom zatvora u kojima je Marušić vodio glavnu riječ. Imao je on u tome iskustva od ranije, naročito iz vremena kada je kao predstavnik Sindikata tekstilaca i Radničke komore u Zagrebu, vodio pregovore s poslodavcima i uspijevaio utanačenjima osigurati određena prava za radnike.

Nakon tih pregovora zatvorenicima su skoro u cijelosti ispunjeni zahtjevi, izuzev smještaja u istu prostoriju. Uspjeli su da im se sobe danju ne zaključavaju, pa su se mogli tako okupljati u nekoj od prostorija i organizirati ideološko-političko uzdizanje kroz zajedničke diskusije. Marušić je u tome predvodio i stoga s pravom kaže Saša Milojko da je Marušić uz Čolakovića bio njegov najdraži drug i učitelj prema kojem i danas osjeća posebno poštovanje.

Po izlasku iz zatvora Marušić nije obeshrabren već sa još većim žarom nastavlja svoju revolucionarnu djelatnost.

Kada je vlada Cvetković-Maček u prosincu 1940. godine donijela odluku o raspuštanju URSS-a i zapljeni njegove imovine, klasni sindikalni pokret u Jugoslaviji u svom dvadesetgodišnjem razvitku doživio je još jedan udar. Međutim, unatoč policijskom teroru, na vijest o zabrani klasnih sindikata, radnici su organizirali protestne zborove, demonstracije i štrajkove.

Krupna međunarodna i unutrašnja zbivanja stvarala su još šire polje za aktivnost KPJ. Ona je i dalje najviše pažnje poklanjala jačanju i proširivanju jedinstva radničke klase kao vodeće političke snage revolucionarno-demokratskog pokreta. Komunisti su s još više uspjeha ostvarili svoj utjecaj u URSS-u, a također i u drugim sindikatima. Taj utjecaj komunista uplašio je vladajuću buržoaziju i to je jedan od razloga zabrane URSS-a.

Nakon zabrane URSS-a CK KPJ je donio odluku o daljnjoj aktivnosti komunista u sindikatima tj. da se prije osnivanju odbora radničkog jedinstva u svim tvornicama, poduzećima kao i to da se komunisti ne uključuju u rad režimskih sindikata. U vezi s tom odlukom trebalo je formirati sindikalnu komisiju u koju su bili izabrani: Marko Belinić, Josip Kraš, Ivan Božićević, Drago Marušić i Sreten Žujović kao sekretar. Na prvu sjednicu te sindikalne komisije prvi je došao Drago Marušić. Odbori radničkog jedinstva ubrzo su postali masovni organizatori radničke klase i njihovim posredstvom sakupljala su se i značajna sredstva za rad i aktivnost KPJ. Iz tog fonda pomagale su se i tarifno-štrajkaške akcije, žrtve reakcije i njihove obitelji. Doprinos su plaćali gotovo svi prijašnji članovi URSS-a.⁶¹

Sindikalna komisija CK KPJ odmah je izvršila raspodjelu rada. Glavni zadatak bio je osnivanje odbora radničkog jedinstva po cijeloj zemlji, koji treba da budu glavni pokretači svih akcija radničke klase pod rukovodstvom Partije. Kraš je bio zadužen za Bosnu, Žujović za Srbiju i Makedoniju, Božićević za Sloveniju, Dalmaciju i Primorje, Marušić za Slavoniju, a Marko Belinić za ostale krajeve u Hrvatskoj i za Zagreb.⁶²

DJELOVANJE DRAGE MARUŠIĆA KAO INSTRUKTORA CK KPH NA ORGANIZIRANJU ORUŽANOG USTANKA U ISTOČNOJ SLAVONIJI

Zagrebački komunisti i rukovodstvo CK KPH, znajući da 1941. predstoji opasnost napada fašističkih sila na Jugoslaviju, pripremaju redove Partije za borbu protiv fašističkih zavojevača i oružani ustanak. Te pripreme se obavljaju početkom 1941. godine, i kad je došlo do stvarnog napada na našu zemlju CK KPH će u razne krajeve uputiti pojedine svoje članove da rade na pripremama i organiziranju ustanka.

Početkom 1941. godine sekretar CK KPH Rade Končar, posredstvom Marka Belinića, tražio je hitan sastanak s Marušićem⁶³ radi nove dužnosti koju će obavljati u Partiji. Sastanku, do kojeg je došlo između Končara i Marušića, Belinić kaže da nije prisustvovao, ali je kasnije saznao od Končara da se Drago Marušić nalazi u Slavoniji, da je dobio zadatak. U svojstvu instruktora CK KPH bio je upućen u istočnu Slavoniju, na okrug Osijek, gdje je najprije radio na uspostavljanju veza između partijskih organizacija Osijeka, Vukovara, Vinkovaca, Starih Mikanovaca, Đakova i Valpova i dr.

Drago Marušić dolazi na ovaj teren već sredinom srpnja 1941. godine, dakle prije izbijanja ustanka u Hrvatskoj, i u to vrijeme održava vezu između CK KPH i osječke partijske organizacije, koju će kasnije, poslije pada OK KPH Osijek, reorganizirati. Kratko vrijeme poslije ove reorganizacije partijska organizacija upućuje na rad izvan Osijeka izvjestan broj komunista

koji su se nalazili u ilegalnosti.⁶⁴ Marušić je bio poslan u ovaj kraj da prenese zaključke Majskog savjetovanja. Prve kontakte i vezu između komunista s vukovarskog područja s instruktorom CK KPH Dragom Marušićem polovicom srpnja uspostavio je Đoko Patković, komunist iz Bobote, pokretač ustanka u Boboti i ostalim selima.

Djelovanje Drage Marušića na ovom području bilo je od velikog značaja za razvitak partijskih organizacija i prijem aktivista u članstvo KP. Prilikom formiranja partijske organizacije u Negoslavicima iznio je političku situaciju u svijetu i kod nas. Podvukao je potrebu osnivanja oružanih udarnih grupa, sakrivanje hrane od neprijatelja, potrebu proširivanja pokreta otpora i daljnjeg omasovljenja partijske organizacije.⁶⁵ Marušić je došao u selo Bobotu iz Osijeka preko Bijelog brda. Obišao je sela Bršadin, Pačetin i tvornicu »Bata« u Borovu. U selima je održao sastanke na kojima je govorio o pripremanju za dizanje oružanog ustanka. Dogovoreno je da se odmah počne prikupljati oružje, sanitetski materijal i vježbanje u rukovanju oružjem. Sastanku u Boboti prisustvovali su Đoko Patković, Stevo Čonić, Slavka Matić, Đuro Matić i još neki simpatizeri.⁶⁶ Nije prošlo ni desetak dana kako je Marušić došao u Bobotu, a već su odjeknuli prvi hici u ovom kraju. Ispalio ih je Đoko Patković.

Kada je sazrela situacija da se počne s organiziranjem ustanka, poslije napada na SSSR, oružani ustanak bio je popraćen velikim brojem diverzija na ovom području, koje je izvršila udarna grupa osnovana 27. srpnja 1941. godine. Vođa grupe bio je Đoko Patković, a uz njega bili su još u grupi Stevo Čonić, Milovan Stojnović, Živojin Jocić, Savo Kusturić. Kasnije su se grupi pridružili i drugi. Privremeno se u grupi zadržao i Drago Marušić. Prva akcija grupe bila je dizanje u zrak željezničke pruge Osijek — Dalj na četrnaestom kilometru od Osijeka. Borbena grupa koja je izvršila taj poduhvat bila je u sastavu: Milica Križan, Drago Marušić, Vjekoslav Bakulić, Đoko Patković, Ljubomir Milinković, Svetozar Protić i Đoko Marić. Jedna od glavnih akcija grupe bila je dizanje pruge između Sarvaša i Osijeka u kojoj je također sudjelovao Marušić. Akcija je izvedena u kolovožu 1941. i tom prilikom izbačen je iz tračnica motorni vlak koji je saobraćao između Osijeka i Dalja. Zapravo htjelo se izbaciti teretni vlak, ali je motorni naišao ranije.

U prisutnosti Drage Marušića, koji je poslan na ovaj teren radi organiziranja narodnog ustanka i optočinjanja NOB-a, napravljen je plan akcija koje je grupa trebala izvesti. Polovicom kolovoza izvršena je i raspodjela poslova i zaduženja u grupi. Đoko Patković ostao je dalje starješina grupe. Drago Marušić s još nekim drugovima bio je u političkom rukovodstvu koje je radilo na organiziranju partijskih organizacija po mjestima u kojima ih nije bilo i brojnom jačanju postojećih partijskih organizacija. Organizirali su prikupljanje oružja i municije, određivali su objekte na koje je trebalo vršiti napade, diverzije i druge poslove.⁶⁷

U toku kolovoza i rujna 1941. godine Marušić je održao nekoliko sastanaka s grupama suradnika u pojedinim mjestima vukovarskog područja, objašnjavajući im političku situaciju i radeći na proširivanju i učvršćivanju mjesnih organizacija KP i SKOJ-a. Uz njegovu pomoć osnovana su nova mjesna rukovodstva KP i SKOJ-a, pokrenuta je u rad partijska tehnika, razrađen je širi plan sabotaža i diverzija u Osijeku, Borovu i okolici.

U toku srpnja 1941. godine Marušić je uspostavio vezu i s pokretom u vinkovačkom kraju, gdje je veza s OK KPH Osijek bila prekinuta nakon pogibije Srđana Petrova, člana OK KPH Osijek. Marušić je u to vrijeme nekoliko puta dolazio u Vinkovce, sudio je partijsku organizaciju i formirao Mjesni komitet, koji će započeti organiziranu djelatnost u skladu s linijom CK KPH. U toku jeseni 1941. godine OK KPH Osijek posebnu brigu posvećuje Starim Mikanovcima kao centru odakle će inicirati i organizirati oružane borbe i političke akcije u vinkovačkom kraju. Zbog toga 12. studenog 1941. godine dolazi u Stare Mikanovce Drago Marušić. On inzistira da se što prije pristupi pripremama za oružane borbe u ovom dijelu vinkovačkog kraja i tom prilikom daje potrebna uputstva o radu i načinu kojim treba pristupiti u pripremanju oružanih borbi.⁶⁸

Nakon jedne borbe između Partizanske grupe Đoke Patkovića i ustaša neki članovi grupe, među kojima i Josip Grancarić, bili su zarobljeni. Putem Grancarića i njegova dnevnika ustaške vlasti i policija saznali su skoro za čitavu partijsku mrežu, simpatizere i suradnike NOP-a, te su počela masovna hapšenja u vukovarskom i osiječkom kotaru. Tom prilikom bio je otkriven i Marušić, koji je do tada bio nepoznat ustaškoj policiji. Otkrio ga je u istrazi Grancarić, koji im je dao i njegov osobni opis.

Saznali su da je služio kao veza između MK, OK KPH Osijek i partijskih organizacija na terenu. Na osnovi svega toga policija je za Marušićem raspisala potjernicu 14. listopada 1941. godine. U njoj, pored ostalog, piše da se u slučaju hapšenja Marušić ima pod jakom stražom sprovesti Predstojništvu gradskog redarstva u Osijeku.⁶⁹

PREDSTOJNIŠTVO GRADSKOG REDARSTVA U OSIJEKU

Broj: 1511-1941.

U Osijeku, dne 14. listop. 1941.

TJERALICA

Vođenom istragom protiv ovdje uhićenih lica, zbog djela sabotaže komunističke pročišćbe i pravljenja paklenih strojeva, dobiveni su podaci, da je neki »Drago«¹ navodno iz Zagreba, bio veza između Mjesnog komiteta komunističke partije u Osijeku i komunističke partije u Zagrebu ili sa Centralnim Komitetom komunističke partije.

Svi ovdje uhićeni suglasno iskazuju i opisuju »DRAGU«, da je oko 35 do 36 godina star, visok, koščata lica, kestenjave kose, obučen u smeđe odijelo, a da je značajno kod »DRAGE« po izjavi svih uhićenih da u gornjoj čeljusti imade po dva metalna zuba sa svake strane (od platine i chroma).

Jedan od uhićenih tvrdi, da je kod »DRAGE« primjetio radničku knjižicu koja je glasila na ime »DRAGO MARUŠIĆ ILI MARAŠIĆ«.

Moli se za ovim licem na vašem području odrediti svestranu potragu, a u slučaju pronalaska pod jakom stražom prepratiti ovom Predstojništvu. —

ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
UPRAVITELJA GRADSKOG REDARSTVA
Redarstveni tajnik
Ante Maršić v. r.

¹ Drago Marušić. — Original u AHRP — Zagreb.

Na području Vukavara Marušić je ostao do prosinca 1941. godine. Tad prelazi u Našice i komunisti vukovarskog područja ostaju bez svake veze s bilo kojim partijskim rukovodstvom. S njim je u Našice došao i Matija Salaj, poznat policiji kao komunist. Sastanak, koji je Marušić organizirao s komunistima pored Našica, bio je otkriven, a Marušić ranjen i uhapšen. Matija Salaj uspio je pobjeći, ali je poslije nekoliko dana nađen mrtav, ubili su ga ustaše. O njihovu dolasku sigurno je obaviještena policija u Našicama, najvjerojatnije iz Osijeka, gdje je bila velika provala i pao je cijeli OK KPH Osijek. Inače tu je dolazilo do čestih provala. U Osijeku je bio uhapšen i Stjepan Dolušić, tadašnji sekretar OK KPH Osijek, za kojeg se ispostavilo da je sin ustaškog podžupana iz Slavenskog Broda, da je izvršio izdaju i stavio se u službu ustaške policije. Njegovo izrazito izdajničko držanje dovelo je do velike provala, koja se proširila na tadašnji vinkovački i đakovački kraj.⁷⁰

Ne zna se točan datum ranjavanja i hapšenja Marušića, ali u svakom slučaju to se dogodilo prije 25. siječnja 1942. godine, iako neki uzimaju taj datum za njegovo hapšenje. Tu zabunu čini izvještaj župske redarstvene oblasti u Osijeku, datiran sa 27. I 1942. Međutim, izvještaj župske redarstvene oblasti u Osijeku ustaškoj nadzornoj službi u Zagrebu poslan je kasnije, kad je već Marušić prizdravio i prebačen iz osječke bolnice u Našice radi istrage. Iz teksta izvještaja vidi se da je prilikom hapšenja Drago pokušao baciti bombu na općinskog redara, koji ga je pretekao i ranio. Organi župske redarstvene oblasti iz Osijeka prepoznali su u njemu dugo traženog ilegalca i člana CK KPH.

Na sudu nije se mnogo branio, već je priznao da je organizirao partizanske odrede na Papuku i Krndiji, u vukovarskom kotaru i oko Vinkovaca — stoji u ustaškom izvještaju — kao i to, da je davao uputstva za vršenje diverzija i da je bio veza između CK KPH u Zagrebu i MK, odnosno OK KPH za Osijek. Teško je reći da li je dao baš takvo priznanje.

Mogu postojati alternative: ili je Marušić zaista primio na sebe sve za što je optuživan prikrivajući tako ostale organizatore na terenu, ili su pak ustaše u izvještaj stavile i takve podatke koji će ih umiriti, vjerujući da je glavni organizator uhvaćen te tako pokret oslabljen. U ustaškim presudama Marušićevo ime se nije moglo pronaći, ali prema kazivanju Pere Radovanovića, koji je iz zatvora u Vukovaru deportiran u Jsenovac, on je tamo našao Marušića, koji je vršio dužnost logorskog bolničara. Zajedno su kasnije deportirani u njemački logor kod Valheima.⁷¹

U ZLOGLASNOM LOGORU JASENOVAC

Jednog dana, ljeti 1942. godine, netko je bez zvonjenja otvorio vrata na prizemnom stanu Stjepana i Marije Grah u Krapinskoj 17 u Zagrebu. Marija je ugledala glavu ispitivački proturenu kroz odškrinuta vrata i opazila sivo, mršavo lice i velike oči koje su ispitivački i prodorno gledale. A onda su se usta razvukla u osmijeh i čovjek je s olakšanjem ušao u stan. Marija (Maca) ga je iznenađeno gledala, a Stjepan joj je rekao kako to da ne pozna Marušića.

Bio je blijed, ispijen, izobličen, a oči upale. Rekao je: »Da, ja sam to« i srdačno se rukovao. Zatim je dodao da je pobjegao iz Njemačke kuda je bio odveden iz logora Jasenovac i zatražio jesti, jer je jako gladan. Ovamo

je Marušić došao iz područja Kalnika i tražio »vezu« s drugovima iz CK KPH.

Pošto se najeo, ispričao je Grahovima otprilike slijedeće:

On je bio uhapšen u Slavoniji i doveden u Zagreb, ali kako je imao krive isprave i ustaše nisu znale tko je on, bez mnogo ispitivanja upućen je u logor Jasenovac. U Jasenovcu je dvaput trebao biti likvidiran i oba puta slučajno ostao živ.

Jednog jutra ustaše su sve logoraše u njegovoj baraki istjerale na hodnik. Zatim su logoraši izlazili iz hodnika na dvorište i kako bi se koji pojavio na izlazu, ustaše su ga maljem ubijale. Bilo je puno logoraša i ustaše su se zamorili pa su prekinuli ubijanje prije nego je Marušić došao na red, a bio je već jako blizu. Drugom zgodom, rano u jutro napunili su hodnik baraka logorašima. Bilo je puno žena i djece. Isti postupak, samo sada nisu ubijali maljevima nego su klali noževima. Kad bi došla na red žena s djetetom u naručju, ustaša bi sarkastično ljubazno pitao ženu gdje ona želi da ubode dijete, pa bi pritom pokazivao nožem na vrat, srce, trbuh i druge dijelove tijela i svaki puta bi malo ubo nožem. A kad bi očajna majka već gubila svijest, on bi zaklao dijete i onda majku. A ako bi neka majka imala dvoje ili više djece, tu drugu djecu morale bi uzeti u naručaj one žene koje nisu imale djece i ustaše bi ih na isti način poklale.

U toj surovoj sadističkoj igri rano ujutro ustaše su se malo duže pozabavili nego što je bilo predviđeno, a morali su ići na druge svoje zločinačke poslove, pa su prekinuli klanje prije nego što je došao red na Marušića i još nekoliko desetaka ostalih logoraša.

Jednog dana ustaše su pozvale Srbe da se jave na rad u Njemačku, što nije bilo prvi put. Ali se događalo i to da one koji se jave odvedu umjesto u Njemačku za savski nasip i tamo ih pobiju maljevima ili zakolju i pobacaju u Savu da »plove za Beograd«, kako su se ustaše znale podrugivati nećmoćnim ljudima, ili bi ih drugi kažnjenici u toku dana zakopali u nasipu.

Eto takve strahote i zvjerstva ustaša Marušić je gledao svakog dana. Znao je kakva ga sudbina čeka ovako ili onako, te se jednog dana, kada su ustaše tražile Srbe za rad u Njemačku, odnosno za konjovodce na istočni front, i on javio. On nije bio Srbin, ni pravoslavac, ali ustaše nisu vodile evidenciju tko je tko. Nakon nekog vremena po dolasku u logor, gubilo se tko je tko, jer zapravo svi su oni bili osuđeni na surovu smrt. Ako zaglavi na nasipu umrijet će nekoliko dana ranije, a ako ode u Njemačku, pokušat će pobjeći pa što bilo. Ako uspije, dobro, a ako ne uspije isto mu je kao da je ostao u logoru.

Marušić se u vezi s tom odlukom prethodno savjetovao s drugom Mladenom Ivekovićem, koji se u to vrijeme isto nalazio u Jasenovcu i bio član logorskog partijskog aktiva. On se složio s tom Marušićevom odlukom i s još trojicom zatvorenika Marušić je upućen u Njemačku. Nijemci su ga, s još nekolicinom njih, odabrali i poslali na policijski kurs, jer su računali da onako visok, koščat i snažan odgovara upravo za policajca. Dok je polazio taj kurs, saznalo se da je krojač, pa su ga Nijemci koristili da im u radionici kod nekog majstora pegla i prepravlja odijela. Radeći povremeno u toj radionici, iskoristio je to da dotjera svoje odijelo. Kad ga je dotjerao, držao ga je sakrivenog napolju u nekom grmlju.

Kad je kurs bio završen, trebao je ići u Sovjetski Savez, da obavlja policijsku službu u pozadini njemačke armije. To je samo ubrzalo odluku

da pokuša ostvariti svoj cilj odlaska u Njemačku, da pobjegne. Kakva ironija, on koji se odgojio kao komunist na idejama oktobarske revolucije, koji je bezgranično volio boljševičku partiju i sovjetske narode koji su izveli prvu socijalističku revoluciju u svijetu, trebao je da sada ide ubijati te ljude koji se bore protiv fašističkog okupatora, da služi tom okupatoru. To nije mogao učiniti i jednog dana pobjegao je s još dvojicom drugova s kojima se kasnije rastao radi uspješnijeg bijega. Na tom bijegu iz Njemačke preko Austrije u Jugoslaviju, putovao je malo vlakom a najviše pješice — negdje oko mjesec dana. Hranio se uglavnom voćem, te je gladan i iscrpljen od dugog puta stigao u Varaždin kod tekstilnog radnika Ignaca Žitnjaka⁷² negdje u ljetu 1942. godine.⁷³ Žitnjaka je Marušić poznao još iz vremena dok je kao sindikalni funkcionar dolazio u Varaždin da organizira štrajk tekstilnih radnika u tadašnjoj tekstilnoj tvornici »Tivar« (danas »Varteks«). Tog istog dana ovamo su došli drugovi Stjepan Ivić i Puklek, koji su Marušića odveli u logor na području Kalnika u području Ludbrega, kamo su njih dvojica išli na sastanak OK KPH za Varaždin.

Marušić je u logoru na Kalniku ostao kratko vrijeme, jer mu se žurilo u Zagreb na »vezu« s drugovima iz CK KPH. Želio je podnijeti izvještaj o svom radu u Slavoniji i o svemu što se i kako zbilo s njim, kakva je bila situacija u Osijeku prije njegovog hapšenja i kako je do toga došlo. Do Novog Marofa drugovi s Kalnika dali su mu vodiča, a dalje za Zagreb nastavio je sam. I dalje je putovao pješice noću, a danju je odmarao skrivajući se u šumi. Kroz dva do tri dana stigao je u Zagreb, gdje je za njim stigao i Stjepan Ivić da ga poveže sa CK KPH.⁷⁴

U Zagrebu se Marušić sastaje s Dragutinom Sajlijem-Konspiratorom⁷⁵ i Ivom Marinkovićem⁷⁶ (u Daničićevoj ulici). Marušić je želio ponovno da se uključi u ilegalni partijski rad i da nastavi svoju revolucionarnu aktivnost, prekinutu njegovim hapšenjem i odvođenjem u Jasenovac. Vjerojatno tad nije pomišljao da bi drugovi mogli posumnjati u njegovu revolucionarnu svijest, koja nije pokolebana ni strahotama Jasenovca ni sudbinom koja mu je bila namijenjena odvođenjem u Njemačku. Svjestan da mora ili poginuti ili pobjeći, odlučio se za bijeg i u tome uspio. Nadahnut novom snagom i vjerom u borbu za koju se kao komunist opredijelio, pohrlio je iz Njemačke u domovinu da se ponovno svrsta u redove Partije i nastavi tamo gdje ga je prekinuo ustaški hitac koji ga je ranio i omogućio njegovo hapšenje u Našicama.

U REDOVIMA BORACA 13. PROLETERSKE BRIGADE

Nakon što se Marušić povezao sa CK KPH preko Sajlija i Marinkovića, Stjepan Ivić kaže da ga više nikad nije vidio. S obzirom na to da ga je veoma cijenio i u njega imao veliko povjerenje još od onih dana kada ga je upoznao kao sindikalnog funkcionara, zanimala ga je njegova daljnja sudbina i u jednom kasnijem razgovoru upitao je Konspiratora što je bilo s Marušićem. Interesiralo ga je kako je takav revolucionar, kao što je bio Drago Marušić, prošao. Dobio je odgovor da je bio upućen za borca u 13. proletersku brigadu dok se sve ne ispita kako je došlo do provale u Slavoniji, do njegova hapšenja i bijega iz zatvora iz Njemačke.

Drago Marušić došao je u 13. proletersku brigadu »Rade Končar« negdje koncem 1942. godine i bio je borac 1. čete 2. bataljona brigade, koja svoju

borbenu historiju započinje u Žumberku. Komandant brigade bio je Rade Bulat, a Marko Belinić bio je politički komesar 2. operativne zone. On je osobno primio Marušića u selu Četiše, gdje je tada bio sjedište štaba 2. operativne zone i uputio ga u brigadu.

Sjećajući se tih dana Belinić ističe Dragu Marušića kao jednog od najdiscipliniranijih boraca u četi. Sudjelovao je u dosta bitaka iako je kratko vrijeme bio u brigadi.

»Pokazao se kao politički zreo čovjek i kao borac discipliniran i hrabar. Rukovodstvo njegove čete zapazilo ga je na političkim časovima: uzimao je riječ u diskusiji i ostavljao dojam politički zrelog čovjeka. Marko Belinić, komesar tadašnje 2. operativne zone i još netko iz rukovodstva KP Hrvatske, s posebnom pažnjom interesirao se nakon njegove pogibije o svemu što je bilo vezano za boravak i držanje Marušića u brigadi. Tada sam tek saznao da je Marušić bio član CK KPH. Ostalo mi je također u sjećanju da se poslije pogibije o njemu govorilo kao uzornom vojniku, discipliniranom, da se brzo uklopio u sredinu i ne-nametljivo pomagao komesaru čete prilikom političkog časa.«⁷⁷

Drago Marušić poginuo je u borbi za Krašić u Žumberku noću između 14. i 15. prosinca 1942. godine, zapravo bio je teško ranjen prilikom povlačenja ustaša iz zgrade koja je bila napadnuta. Umro je u bolnici nakon nekoliko dana.

O toj akciji i pogibli Marušića, tadašnji komandant 13. proleterske brigade, drug Rade Bulat,⁷⁸ kaže:

»Veliki ti zabrinjavajući problem koji se jako odražavao na moral boraca bilo je 60 ranjenika koji su uz nadčovječanske napore naših liječnika i malobrojnog osoblja u improviziranoj bolnici ostali bez najelementarnijih sredstava i lijekova. Tada sam shvatio, iako to ni jedan partizan nije rekao, da se više boje ranjavanja nego smrti. Istina o stanju u bolnici doprla je do partizana u Brigadi. I da nismo taj problem uskoro riješili bili bismo prikovali jedinice za ranjenike... Ubrzo smo dobili podatke da veća apoteka postoji u Krašiću. I mi smo krenuli da napadnemo Krašić 14/15. decembra s 2. bataljonom 13. brigade i jednom četom slovenačke brigade 'Ivan Cankar'. Ja sam bez mnogo razmišljanja odlučio i rekao 'Ljekove moramo stvoriti'. U prvom jurišu voda iz 2. battljona pod komandom hrabrog i neustrašivog Svetozara Ivkovića likvidirana je oružnička postaja, a uz pomoć минера minirana je škola gdje su se nalazile ustaše. Paljenje škole natjeralo je ustaše u bijeg iz Krašića. U borbi s njima ginu Svetozar Ivković i Drago Marušić, bivši član CK KPH, koji je bio upućen kao borac u 13. Brigadu, po kazni. Iako sam posebno bio zadužio komesara čete da čuva Marušića i da mu ne dozvoljava da nepotrebno srlja u borbu, on je iskoristio noć, valjda da dokaže svojim drugovima u četi kako je odličan borac, slavno je i hrabro poginuo. Ali njihovom smrću ostaše sačuvani mnogi životi drugih boraca.«⁷⁹

Nakon ranjavanja u Krašiću Marušić je prebačen u centralnu bolnicu u Četiše. Vijest o njegovom ranjavanju odjeknula je među borcima i rukovodiocima, koji su veoma cijenili Marušića. Kada je primio depešu o Draginu

ranjavanju, Marko Belinić, koji ga je dobro poznao iz ranijeg zajedničkog revolucionarnog rada u Zagrebu, osobno je došao na položaj. U bolnici je dao naređenja da se sve poduzme kako bi se Drago spasio, ali na žalost rana je bila smrtonosna i uza sve napore bolničkog osoblja nije mu bilo pomoći.

Drago Marušić umro je Marku Beliniću na rukama.

U svojim sjećanjima na ovaj zadnji susret s Dragom Marušićem, drug Belinić ispričao je još mnogo detalja o njemu i svemu što se tada oko Marušića zbilo, kako je do svega toga došlo, kako je vjerojatno zbog nekog nesporazuma Marušić završio kao običan borac-mitraljezac, iako je ranije obavljao vrlo odgovorne i visoke funkcije u Partiji i sindikatu.

Nakon pogibije Marušića, iz Glavnog štaba Hrvatske došla je depeša da se Marušić vrati u GS. Marko Belinić je osobno primio tu depešu, međutim, Drago je već umro kada je depeša stigla. Znači da je nesporazum bio raščišćen i Marušić je trebao da se vrati na određene zadatke i funkcije u Partiji. To više opravdava potrebu da se ime Drage Marušića otrgne iz zaborava i da mu se dade ono mjesto, koje mu u našem revolucionarnom radničkom pokretu, u našoj Partiji i revoluciji pripada.

Za te ideale borio se čitavog života ne štedeći svoje bogato iskustvo, koje je stjecao u neposrednom organiziranju radničke klase u borbi za njena prava.

U sudbonosnim danima po našu zemlju, kada se ukazala potreba za dizanje ustanka, izvršavajući zadatak Partije, dao je svoj veliki doprinos u pripremama i organiziranju NOB na području istočne Slavonije. Prekaljeni borac revolucije ostao je do kraja svog života, što je dokazao i svojom herojskom smrću s puškom u ruci kao proleter.

RADNIČKA KOMORA - ZAGREB
HAULIKOVA ULICA BROJ 10 - TELEFON BROJ 2373, 6374

Broj ... 1633/35

Zagreb, 19.II. 1935.

Predmet:

SLUŽBENO

UJEDINJENI SAVEZ ŠIVAČKO-ODJEVNIH RADNIKA JUG.
Masna grupa

Z A G R E B

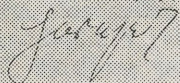
Saopćuje se, da je sednica predsjedništva komore od 15.II. o.g. zaključila, da po predlogu naslova imenuje kao eksperte komore za god. 1935. sledeća lica i to:

Pintar Miroslava
Božičević Ivana i
Marušić Dragutina .

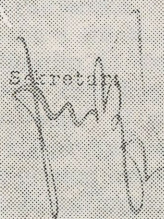
Naslov se umoljava, da izvoli prednja lica uputiti, da komori dostave svoje fotografije u veličini 6 x 9 cm radi ispostavljanja legitimacija.

Za:

Predsednik u.z.:

Sekretar:

Obavijest Radničke komore u Zagrebu Ujedinjenom savezu šivačko-odjevnih radnika
o imenovanju eksperta Komore

BILJEŠKE

¹ Vicko Antić — Kao mladi metalski radnik pristupa revolucionarnom radničkom pokretu i od 1937. godine član je KPJ. Učesnik je španjolskog građanskog rata 1937—1939. U NOB-u se istakao kao komandant 12. slavonske brigade, 28. udarne i 13. primorsko-goranske divizije. Spada u istaknutije ratne komandante NOV-a. Svršio je Vojnu akademiju »Frunze« u Moskvi i Višu vojnu akademiju u Beogradu. Narodni heroj.

² Drago Marušić rođen je 15. listopada 1910. godine.

³ Vojni rok služio je u Šibeniku od 24. IV 1931. do 24. IV 1933. godine.

⁴ Jakov Blažević — politički radnik i revolucionar, član KPJ od 1928. godine. Zbog svoje revolucionarne aktivnosti i naprednih ideja hapšen i zatvaran od režima stare Jugoslavije. Obavlja niz odgovornih funkcija u Partiji. Jedan je od organizatora ustanka u Hrvatskoj. Poslije oslobođenja obavlja niz najodgovornijih funkcija u SRH i SFRJ: javni tužilac NR Hrvatske, predsjednik Izvršnog vijeća Sabora SRH, član SIV-a, član CK SKJ i SKH i dr. Sada predsjednik Predsjedništva SR Hrvatske. Narodni heroj.

⁵ Jakov Blažević, »Tražio sam crvenu nit«, Zagreb 1976, str. 28.

⁶ Isto.

⁷ Reformistički sindikati bili su oni čije je rukovodstvo nastojalo da radnike odvuče od klasne borbe.

⁸ IHRPH, izjava Miroslava Pintara, str. 28.

⁹ Savez šivačko-odjevnih radnika Jugoslavije.

¹⁰ Tekstilci Jugoslavije, Zagreb 1966, str. 132.

¹¹ Ujedinjeni savez šivačko-odjevnih radnika Jugoslavije.

¹² Ivan Božičević, Posljednji ispit pred prijem u Partiju, »Rad«, br. 23, Beograd 1959.

¹³ Tekstilci Jugoslavije, str. 138.

¹⁴ IHRPH, Radnička komora 1935, broj 1923.

¹⁵ Ivan Božičević — politički i sindikalni radnik. Obavljao niz odgovornih dužnosti u Savezu sindikata Jugoslavije prije rata i poslije rata bio generalni sekretar CV SSJ. U toku NOB obavljao razne političke dužnosti u KPJ. Bio je član CK KPH i CK KPJ poslije oslobođenja. Priznati društveno-politički radnik.

¹⁶ Izjava Ivana Božičevića, Zagreb, 14. XII 1978.

¹⁷ IHRPH, Radnička komora, spisi broj 545, 550 i 825/1934. USSORJ 31/01112-01114, Zapisnici o provedenim izborima za radničko-namješteničke povjerenike.

¹⁸ IHRPH, USSORJ 31/01123 a, Zapisnik Centralnog saveznog plenuma USSORJ, održanog 14. XII 1934. u prostorijama Radničkog doma u Sarajevu.

¹⁹ Isto.

²⁰ IHRPH, USSORJ 31/01124 a, Tajnički izvještaj Podružnice USSORJ u Zagrebu od 29. I 1933. do 4. III 1934. godine na godišnjoj skupštini Podružnice, održanoj 4. III 1934. u Zagrebu. Izvještaj podnio Drago Marušić.

²¹ Tvornica je osnovana 1923. godine uz učešće austrijskog i njemačkog, kasnije švicarskog kapitala.

²² IHRPH, USSORJ-32/25 c, Izvještaj Radničke komore o toku štrajka radnika u Tvornici za pamučnu industriju d. d. »Hermann Pollack i sinovi« u Zagrebu.

²³ Ivan Božičević, »Dva štrajka tekstilnih radnika«, »Rad«, Beograd 1952, str. 90.

²⁴ Izjava Ružice Turković, Zagreb 15. XII 1978.

²⁵ Isto.

²⁶ Ivan Božičević, »Posljednji ispit pred prijem u Partiju«, »Rad«, 32—35, Beograd 1959, str. 7.

²⁷ Isto.

²⁸ Izjava Ružice Turković.

²⁹ Izjava Danice Cazi, Zagreb, 15. XII 1978.

³⁰ Marko Belinić — politički radnik, revolucionar. Od najranije mladosti aktivan u klasnim sindikatima i revolucionarnom radničkom pokretu. Član KPJ od 1934. Jedan od organizatora ustanka u Hrvatskoj. Obavljao niz odgovornih funkcija u Partiji, NOV i POJ, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a. Poslije oslobođenja bio predsjednik Zemaljskog vijeća Saveza sindikata Hrvatske i obavljao niz drugih odgovornih dužnosti u Sindikatu, Partiji, SSRN i dr. Narodni heroj.

³¹ Josip Broz Tito podnio je izvještaj pod nazivom »Izvještaj predstavnika zagrebačke organizacije o formiranju MK i PS (Pokrajinskog sekretarijata) u Zagrebu«.

³² J. Broz Tito, Izbor iz djela, Sarajevo 1977, sv. 2, str. 38.

³³ Crvena pomoć Jugoslavije — ilegalna organizacija pod rukovodstvom KPJ, odnosno tada legalne Nezavisne radničke partije Jugoslavije, osnovana prosinca 1923. godine. Bila je sekcija Međunarodne organizacije za pomoć borbama revolucije, koja je osnovana krajem 1922. godine u Moskvi. Crvena pomoć je prešla u potpunu ilegalnost poslije uvođenja diktature kralja Aleksandra 1929. godine, kad je bila zabranjena.

³⁴ Vladimir Dedijer, Josip Broz Tito, prilozi za biografiju, 1955, str. 205.

³⁵ Srđan Prica — politički radnik, revolucionar, član SKOJ-a od 1925, KPJ od 1927. godine. Bio jedan od rukovodilaca studentske komunističke omladine, a zatim partijski radnik u Sarajevu i Zagrebu. Godine 1934. povjerenik CK KPJ u Zagrebu, član »Zemбилja«, hapšen i proganjan. Živio u emigraciji u Beču i Pragu, a 1937—1945. u SAD. Po povratku u domovinu radi kao novinar, od 1947. u Ministarstvu vanjskih poslova, odnosno SIP-a kao načelnik odjeljenja i pomoćnik ministra vanjskih poslova. Ambasador Jugoslavije u Parizu i Londonu. Obavljao i druge značajne i odgovorne funkcije. Živi u Beogradu.

³⁶ Jakov Blažević, n. dj.

³⁷ Prijepis iz Arhiva radničkog pokreta u Beogradu, Kzp 2201/35.

³⁸ Ivan Krajačić — politički radnik i revolucionar, član KPJ od 1933. Španjolski borac. Po povratku iz Španjolske 1939. godine nastavio s revolucionarnim radom kao član CK KPH. Jedan je od organizatora i rukovodilaca ustanka u Hrvatskoj. U toku NOB-a obavljao niz odgovornih političkih i državnih funkcija. Narodni heroj.

³⁹ Lj. Ristović, Pred nepriznatim sudom, Beograd 1959, str. 467.

⁴⁰ Isto, str. 503, izjava Marka Belinića.

⁴¹ Jakov Blažević u govoru prilikom otvaranja stalne izložbene postave u Memorijalnom muzeju IV zemaljske konferencije KPJ, »Komunist« od 24. X 1980, str. 3.

⁴² Izjava Marka Belinića, Zagreb, 23. IV 1979.

⁴³ Rodoljub Čolaković — revolucionar, političar, književnik i publicist. Član KPJ od njenog osnutka 1919. Sudionik u atentatu na Milorada Draškovića, ministra unutrašnjih poslova Kraljevine SHS 1921, zbog čega osuđen na 12 godina robjice. Godine 1932—1939. u emigraciji. Godine 1936. postao član Politbiroa CK KPJ. Jedan od organizatora ustanka i u NOB-u obavlja visoke vojne i političke dužnosti. Poslije oslobođenja predsjednik vlade BiH, član savezne vlade i SIV-a, član CK SKJ i drugih visokih političkih foruma. Španjolski borac. Narodni heroj.

⁴⁴ R. Čolaković, »Kazivanje o jednom pokolenju«, str. 475.

⁴⁵ Isto, str. 479.

⁴⁶ Vladimir Čopić (Senj 1891 — SSSR 1938). — Član KPJ od njenog osnutka. Obavljao u Partiji niz važnih i odgovornih funkcija. Zbog svoje revolucionarne djelatnosti često hapšen i proganjan, 1925 emigrirao u Sovjetski Savez. Predstavnik KPJ u Kominterni i instruktor Kominterne u Čehoslovačkoj. Dugo godina član CK KPJ, sudionik španjolskog građanskog rata, gdje je bio komandant 15. američke brigade »Lincoln«. Po povratku u SSSR 1938. godine nestao u vrijeme Staljinovih čistki.

⁴⁷ R. Čolaković, n. dj., str. 517.

⁴⁸ Isto, str. 518.

⁴⁹ Boris Kidrič (1912—1953) — Istaknuti revolucionar i političar, član SKOJ-a od 1928. Rukovodilac SKOJ-a i KPJ i uz Edvarda Kardelja glavni organizator NOP-a u Sloveniji. U toku NOR-a obavlja niz odgovornih vojnih i političkih funkcija. Zauzimao najodgovornija mjesta u rukovođenju privredom naše zemlje. Biran na razne odgovorne funkcije u Partiji. Njegovo ime neraskidivo je povezano s usponom radničke klase i naroda Jugoslavije. Narodni heroj.

⁵⁰ Prežihov Voranc (1893—1950) — književnik, revolucionar. Pravo mu je ime Lovro Kuhar. Radnički borac, komunist. Od 1930. do 1939. godine politički emigrant, zatim ilegalac u staroj Jugoslaviji, a u internaciji i logorima za vrijeme okupacije, odakle se vraća 1945. potpuno iznemogao. Napredan i plodan kao književnik. Najznačajniji predstavnik modernog realizma od tridesetih godina dalje.

⁵¹ Izjava Srđana Price, Rijeka 16. VIII 1978.

⁵² Isto.

⁵³ R. Čolaković, n. dj., str. 522.

⁵⁴ Veljko Vlahović — revolucionar i političar, član SKOJ-a od 1933, KPJ od 1935. godine, španjolski borac. Godine 1938. po odluci rukovodstva CK KPJ u Parizu radi s jugoslavenskim komunistima u Francuskoj. Od 1939. predstavnik SKOJ-a u Komunističkoj omladinskoj internacionali u Moskvi, gdje je za vrijeme NOB-a s Đurom Salajem organizirao stanicu »Slobodna Jugoslavija«. Vraća se u zemlju 1944. Po oslobođenju zemlje obavlja niz odgovornih političkih funkcija. Istaknuti partijski i marksistički teoretičar, poznat ne samo u nas već i u svijetu. Narodni heroj.

⁵⁵ »Vjesnik« od 19. VI 1980, str. 8, Josip Broz Tito 1892—1980.

⁵⁶ Prijepis optužnice iz Arhiva radničkog pokreta u Beogradu, DT br. 1773-39.

⁵⁷ Milojko Šaša — Predratni komunist, prvoborac. Zbog naprednih ideja i revolucionarne djelatnosti zatvarale ga vlasti stare Jugoslavije. U toku rata obavljao rukovodeće dužnosti kao i nakon oslobođenja, posebno u službi sigurnosti.

⁵⁸ Izjava Milojka Šaše, Crikvenica, 8. VII 1976.

⁵⁹ Mihajlo Švabić — član KPJ od 1938. godine. Zbog naprednih ideja i revolucionarne djelatnosti hapšen i proganjan. Sudionik NOB-a od 1941. U toku rata obavljao odgovorne vojne i političke dužnosti. Rukovodilac poslijeratnih omladinskih radnih akcija: izgradnja pruge Brčko Banovići i Šamac — Sarajevo, izgradnja Autoputa »Bratstvo i jedinstvo«. Bio sekretar GK KPS Beograd, ministar građevina u vladi NR Srbije, član CK SKJ, ambasador SFRJ i na drugim odgovornim funkcijama.

⁶⁰ Izjava Milojka Šaše.

⁶¹ Radničke novine, broj 51, od 15. XII 1980, Razgovor sa svjedokom povijesti (Markom Belinićem).

⁶² »Zagreb 1941. do 1945.«, knj. I, 1972, str. 47.

⁶³ Prema izjavi Ivice Marušića i njegova oca Luke, Drago Marušić je u to vrijeme bio konfiniran u Grižane. Svaki se dan morao javljati općinskim vlastima u Grižanima. Jednog dana primio je telegram i naglo je otišao u Zagreb. Vjerojatno je to bilo vezano za ovaj sastanak sa sekretarom CK KPH Radom Končarom.

⁶⁴ Prilog građi za historiju NOP Slavonije 1941. (dalje: Prilog građi) HIS Slavonki Brod, 1965, str. 93.

⁶⁵ Lazar Džakić, »Slavonija se budi«, 1970, str. 79.

⁶⁶ Prilog građi, str. 102.

⁶⁷ Lazar Džakić, n. dj., str. 71.

⁶⁸ Vinkovački kraj na putu za slobodu i socijalizam 1895—1945, Zbornik SO, OK SKH i SUBNOR-a Vinkovci, 1976, str. 169 i 172; Prilog građi, str. 163.

⁶⁹ Građa za historiju NOP Slavonije, knj. I, str. 216.

⁷⁰ Prilog građi, str. 94.

⁷¹ Lazar Džakić, n. dj., str. 95 (bilješka).

⁷² Prema podatku kojeg je dao Stjepan Grah, Marušić je došao kod krojača Benhusa, s kojim se isto poznao od ranije.

⁷³ Prema nekim podacima Marušić je došao u Varaždin početkom listopada 1942, međutim to je moralo biti ranije.

⁷⁴ Podatke su dali: Stjepan Grah, Katica i Stjepan Valjak i Stjepan Ivić.

⁷⁵ Dragutin Saili — član KPJ od 1919. godine. Vršio niz odgovornih funkcija u Partiji. Od 1940. bio član biroa CK KPH. U toku NOR-a sekretar OK KPH Zagreb, član GS NOV i POH, vijećnik ZAVNOH-a. Poslije oslobođenja vršio niz odgovornih političkih funkcija.

⁷⁶ Ivo Marinković (1905—1943), revolucionar, član KPJ od 1934, hapšen i osuđivan na robiju. Vršio odgovorne funkcije u Partiji: sekretar OK KPH Karlovac (1938) i član CK KPH. Suradivao s Josipom Krašom na organiziranju ustanka u Kordunu, Baniji i Gorskom kotaru. Od oktobra 1942. na ilegalnom radu u Zagrebu, gdje je ubijen od ustaša 1943. godine. Narodni heroj.

⁷⁷ Izjava Mate Horvatića, zamjenika političkog komesara 13. proleterske brigade u to vrijeme.

⁷⁸ Rade Bulat — general, član KPJ od 1939. godine. U NOR-u komesar odreda na Kordunu, komandant Sjevernodalmatinskog odreda, komandant 13. proleterske brigade »Rade Končar«, komandant 32. divizije, načelnik štaba II operativne zone i 10. zagrebačkog korpusa. Poslije rata komandant pješadijske divizije i na službi u Generalštabu. Narodni heroj.

⁷⁹ Rade Bulat, »Razvoj i djelovanje partizanskih oružanih snaga na Žumberku i Pokuplju 1942—1943«, Zbornik 6, HA Karlovac 1973, str. 676—677.